

11240

Deimantis F. 94
 4616—28th Ave.
 Kenosha, Wis. 53140

ŠVIESA

Nr. 4 SPALIS-LAPKRITIS-GRUODIS 1964

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417

Entered as second class matter at the Post Office at Jamaica, New York, under the Act of March 3, 1879

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba. Atsakomybės redaktorius: A. Bimba

No. 4

Spalis-Lapkritis-Gruodis (Oct.-Nov.-Dec.)

XXX

Ruoškimės garbingajam jubiliejui!

Ateinančiais (1965) metais mūsų Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugijai sukaks penkiasdešimt metų. Tai bus didelės istorinės svarbos metai. Apie tai buvo kalbėta ir liepos mėnesį įvykusiame 10-jame suvažiavime. Žodyje į Draugijos narius sakoma:

“Raginame visas kuopas, visus veikėjus, visus narius jau dabar pradėti ruošti prie plačiausio šio istorinio jubiliejaus atžymėjimo ateinančiais metais. Tegu nebus tokios kuopos, tokios lietuvių kolonijos, kurioje neįvyktų koks nors jubiliejinis parengimas! Ypač stengkimės tuos parengimus pajvairinti mūsų meninėmis jėgomis ir agitacija už mūsų organizaciją, įtraukiant į ją kuo daugiausia naujų narių”.

Suvažiavimas didelį dėmesį kreipė į mūsų pažangiosios spaudos vaidmenį. Skaitome:

“Svarbu gauti kuo plačiausios talkos iš mūsų pažangiosios spaudos sėkmingam jubiliejaus pravedimui. Svarbu, kad vienas jubiliejinį parengimų tikslų būtų mūsų spaudos moralinis ir medžiaginis sustiprinimas.

“Šis suvažiavimas kreipiasi į “Laisvės”, “Vilnies” ir “Liaudies balso” redaktorius, veikėjus ir skaitytojus padėti mums aktyviai šiose jubiliejinėse pastangose, nesi-

gailint savo skiltyse vietos jubiliejaus ir pačios draugijos išpopuliarinimui ir aprūpinant bent jau didesnius parengimus kalbėtojai”.

Mes neabejojame, kad paminėtieji laikraščiai suteiks mums reikalingą talką. Bet pati svarbiausia atsakomybė priklauso pačios Draugijos kuopoms, nariams bei veikėjams. Reikia, kad kiekvienoje kolonijoje jubiliejinės pastangos būtų suderintos su vietos sąlygomis. Svarbu, kad visur kas nors būtų daroma, ruošiamą.

Labai svarbu į jubiliejinis parengimus įtraukti vietos menines jėgas. Kur tokių jėgų nesiranda, reikia pasikviesti iš tokių kolonijų, kurios jų turi. Centro Komitetas dės visas pastangas, kur tik bus galima, parūpinti kalbėtojus, kur kalbėtojų bus pagedaujama. Tuo reikalu tuojau susisiekiute su Centro sekretoriumi. Jis visais galimais būdais jums padės.

Pasiryškime, kad 1965 metai būtų tikrai istoriniai metai mūsų didžiosios Draugijos gyvenime ir veikloje. Darykime viską, kas galima, kad mūsų gretos sustiprėtų ne tik naujais nariais, bet ir pagilintu įsitikinimu, jog mes dar esame pajėgūs daugeliui didelių darbų mūsų kovoje už gražesnę, šviesesnę rytojų!

Lietuviška daina dangoraižių šešėliuose

S. J. JOKUBKA

Pridvokusiuose skerdyklų smarve didžiulio Čikagos miesto varguomenės rajonuose, aplūžusiuose ir purvinuose, kokius aprašė amerikiečių rašytojas Upton Sinclair savo knygoje "Raistas", lietuviška daina pradėjo skambėti praeito šimtmečio pabaigoje, kai į šį pasauliniai garsų skerdyklų, pramonės ir dangoraižių miestą pradėjo atvykti imigrantai lietuviai, sunkaus darbo Lietuvos artojai, dūminių pirklių šieno grėbėjos ir beraščiai buožių bernai bei mergos.

Šių bemokslų lietuvių imigrantų atsivešta iš Lietuvos lietuviška daina tada buvo "ne-civilizuota", bet miela jų širdžiai, raminanti ir gaivinanti juos svetimame krašte, patekusius į žiauraus Amerikos kapitalo pinkles ir baisų darbo žmogaus išnaudojimo voratinklį. Skambėjo ji tada iš karčiamų, iš tvankių nuo tabako dūmų ir degtinės bei alaus smarvės lietuviškų vestuvių, krikštynų ir šiaip jau iš pokylių ir vakaruškų. Klausėsi tada lietuviškos dainos tokio pat sunkaus likimo imigrantai darbininkai, bedalių lietuvių imigrantų broliai airiai, italai, graikai, slavai, lenkai. O lietuviška daina vis sklydo ir kilo niekad nešluojamomis purvinų priemiesčių gatvėmis, visokiu laužu užverstais gyvenamų namų kiemais.

Šviesesnės dienos lietuviškai dainai Čikagoje atėjo 1904 metais, kai lietuviai socialistai vyrai, lietuviškos dainos mėgėjai, vadovybėje J. Katiliaus suorganizavo chorą. Tai buvo beveik visos Čikagos lietuviams sukėlusį dėmesį sensacija, kad lietuviška daina perkeliama į koncertų sales, arba, kaip Amerikoje įprasta sakyti — į parengimų sales. Nepraėjo metai kiti, lietuvių socialistų vyrų choras virto mišriu chorą ir pradėjo ilgą ir garbingą kelionę pažangių Čikagos lietuvių istorijoje. Chorui teko pergyventi daug sunkumų, kartais beveik tragiškų, bet choras nenutraukdamas nė vienos dienos darbo lietuviškai dainai išsilaukė ir tebedainuoja šiandien. Pažangieji Čikagos lietuviai jį žino, pakeistu vardu — LKM chorą.

Po 1904 metų, nepraėjo visiškai pilni ketveri metai, sekdami Čikagos lietuvių socialistų lietuviškos dainos mėgėjų pavyzdžiu, tolimiausiame Čikagos pietinio pakraščio priemiestyje Pulmane to meto vadinami pirmieji lietuviai suorganizavo antrą chorą. Pulmano pirmųjų lietuvių choras taip pat suvaidino labai didelį vaidmenį darbe, kad lietuviška daina būtų perkelta į koncertų sales, ir taip pat atliko ilgą ir garbingą kelionę pažangių Čikagos lietuvių istorijoje. Jis taip pat tebedainuoja ir šiandien išaukęs į didelį ir garsų Čikagoje Roselando Aido chorą.

Šiedu chorai yra seniausi pažangių Čikagos lietuvių chorai. LKM chorui šiemet sukako 60 metų, o Roselando Aido chorui — 56 metai. Vargu ar yra Amerikoje bent vienas kitas lietuvių choras, kad būtų tokio gražaus amžiaus, kaip šiedu.

Nelengva šiedviems chorams buvo skinti kelią lietuviškai dainai į koncertų sales ir nešti lietuviškos dainos iškeltą vėliavą JAV lietuvių politiniuose sukuriuose, visokiuose skilimuose, bei Amerikos darbo žmonių kovų gretose, demonstracijose, streikierių mitinguose. Reikėjo ryžto, klasinio sąmoningumo, politinio budrumo, kad darbo žmonių priešai ir visokio plauko atžagareiviai chorų nenusivestų klyskeliais. Bet kaip LKM choras, taip ir Roselando choras šį egzaminą išlaikė. Nė vieno žingsnio nepasitraukė nuo pažangių lietuvių judėjimo ir tebėra tame judėjime.

Nepamirštami pažangiems Čikagos lietuviams šių dviejų chorų sunkiame darbe lietuviškos dainos puoselėtojai — J. Katilius, Lankelis, Kvederas, Kenstavičius, Yuden-Murelienė ir eilė kitų. Daugiau ar mažiau, vienaip ar antraip jie savo darbu prisidėjo lietuvišką dainą ištraukti iš karčiamų, padėjo tvirtus pagrindus lietuviškai dainai skambėti koncertų salėse. Ir šiandien, šiedu chorai be liaudies dainų koncertuose atlieka ir gana sudėtingus klasikinių dainų bei muzikos numerius, stato operetes. Prieš

keliolika metų LKM choras M. Petrausko "Šienapiūtė" net pastatė atvirame lauke tokią, koki ji yra. Žiūrovų buvo keli tūkstančiai, pilnos Willow Spring miško aikštelės. Daug žiūrovų šiedu chorai sutraukia ir kai stato operetes teatro scenoje bei kai duoda koncertus. Tai gal populiariausiai Čikagoje chorai.

Be šių dviejų chorų Čikagoje yra buvę ir daugiau visa eilė lietuviškų chorų. Bet sunkiame kelyje lietuviškai dainai svetimame krašte jie neatlaikė, sužlugo ir dingo visiems laikams. Ir šiandien pažangieji lietuviai beturi tik penkis chorus.

Kalbant apie kitus tris chorus, seniausias jų yra — Ciceros moterų choras. Tai viintelis pažangių JAV lietuvių moterų choras visoje Amerikoje. Jis susiorganizavo antrojo pasaulinio karo išvakarėse. Šio choro istorija nors ir trumpa, bet taip pat puošiasi gražiais, nepamirštamais pažangiams Čikagos lietuviams darbais. Chorui vadovauja LKM choro auklėtinė, žymi pažangių JAV lietuvių solistė, Amerikoje gimusi ir augusi Stela Bagdonienė. Po 1961 metų, kai tais metais Stela Bagdonienė su turistine lietuvių grupe buvo nuvykusi į Tarybų Lietuvą susipažinti su savo tėvų gimtine, pamatyti banguojančio Nemuno, šėšupės ir lietuviškos dainos krašto, Ciceros moterų chore pradėjo skambėti nauja gaida. Iš klasikinių lietuvių liaudies dainų choras visu spartumu pereina dainuoti lietuvių tarybinių kompozitorių dainas. Pažangieji Čikagos lietuviai žino, jeigu šiandien Čikagos dangoraižių šešėliuose pradeda skambėti nauja lietuviška daina — tarybinė daina, tai Stelai Bagdonienei nuopelnas. Ji ją atvežė 1961 metais iš Tarybų Lietuvos.

Antras iš eilės jaunesniųjų chorų — Eksmainierių choras. Šis choras susiorganizavo tuoj po antrojo pasaulinio karo. Choro sudėtyje vargu ar yra jaunesnis žmogus, kaip 65 metų amžiaus. Tai tie Lietuvos artojai ir sunkaus darbo žmonės, kurie prieš daugelį metų atvykę iš Lietuvos beveik visą savo gražiausį gyvenimo amžių praleidę Amerikos anglies kasyklose, karčiu praktiku ir pūslėtomis rankomis sunkiai pelnydami duoną. Jie šiandien jau visi pensininkais,

suvažiavę į Čikagą iš anglies kasyklų rajonų. Senukai jie, senos ir jų žmonos. Bet susiorganizavę į Eksmainierių chorą dainuoja. Dainuoja pažangiams Čikagos lietuviams. Ir mėgiamiausios jų dainos, tai darbo žmonių senoviškos dainos. Nepaprastai eksmainieriai mėgsta dainuoti ir M. Petrausko revoliucinėmis melodijomis skambančias dainas. Koncertų salėse klausytojai Eksmainierių chorą palydi ilgai trunkančiais aplodimentais. Chorui vadovauja Amerikoje gimusi ir augusi, nemačiusi Lietuvos lietuvaite Ona Tilvikienė, sunkaus darbo žmonių dukra.

Jauniausias amžiumi pažangių Čikagos lietuvių choras, tai Gintaro balsų ansamblis. Šis choras vos trejų metų amžiaus. Šio choro choristai dauguma yra jaunesnio amžiaus lietuviai. Gana žymi jų dalis yra Amerikoje gimę, Amerikoje augę ir savo tėvų žemės nėra matę. Bet jie dainuoja lietuviškas dainas, kai kada įmaišydami ir vieną kitą amerikonišką. Choras siekia įsisavinti klasišines dainas bei muziką. Jam vadovauja taip pat Amerikoje gimusi ir augusi lietuvaite Ona Petrutienė. Petrutienė Lietuvos taip pat nėra mačiusi. Lietuvišką dainą ji pamilo ilgus metus dainuodama LKM chore. Kad neišnyktų lietuviška daina Amerikoje, O. Petrutienė prieš keliolika metų net buvo atgaivinususi Amerikoje gimusių lietuvių vaikučių Ateities žiedo draugijėlę, savo laiku Čikagoje lošusią gana svarbią rolę lietuvybei palaikyti Amerikoje. Bet iš ketvirtos ir penktos kartos lietuviukų atgavinta Petrutienės draugijėlė gyvavo tik keletą metų. Vien tik iš to jau galima spręsti, kokia didelė lietuviškos dainos Amerikoje entuziastė yra Gintaro ansamblio vadovė O. Petrutienė. Ansamblio choristai nemažesni entuziastai už ją.

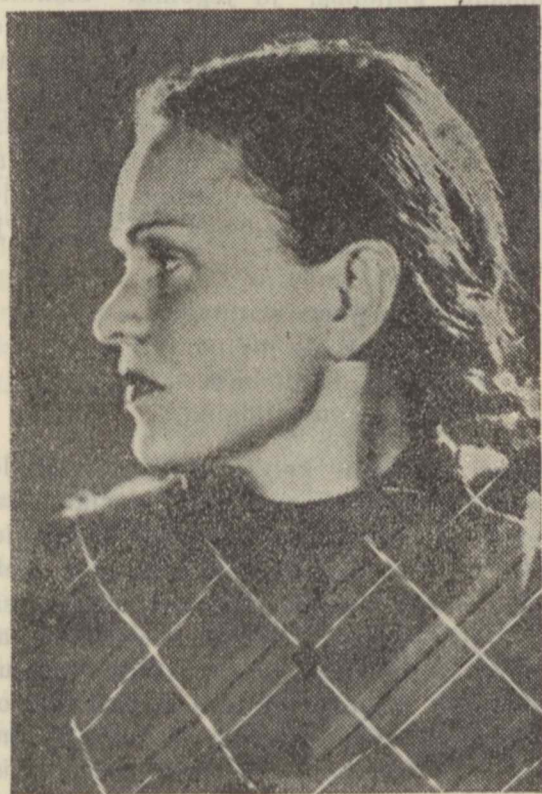
Taip pat reikia paminėti, kad Čikagoje yra ir kita didelė lietuviškos dainos entuziastė. Tai didžiųjų chorų — LKM ir Roselando Aido — vadovė Valerija Urbikienė. Ji taip pat Amerikoje gimusi ir augusi, Lietuvos nėra mačiusi, bet lietuvišką dainą pamilusi visa širdimi.

Šie penki chorai ir jų vadovės, Amerikoje gimusios ir augusios lietuvaite — Stela (Tąsa 159-tam psl.)

DAINA IR ŽYGDARBIS

JUOZAS MACEVIČIUS

Nedaug yra poetų, kurių žodis vienodai brangus ir vaikystėje, ir audringais jaunystės metais, ir įsirėžus pirmosioms senatvės raukšlėms. Su tokiais poetais mes kalbamės kaip su pačiais artimiausiais žmonėmis, nors jų seniai nebėra gyvųjų tarpe, nors gal mums net nėra tekę pamatyti jų veidų, išgirsti jų balso. Tačiau mes juos ir matome, ir girdime, kaip juos matys, gir-

Salomėja Nėris, 1904—1964

dės ir kalbės su jais ir ateinančios kartos, nes be jų būtų nesuprantama ne tik poezija, bet ir pats gyvenimas. Tokia poetė buvo ir palieka kiekvienam iš mūsų Salomėja Nėris, kurios poetinė kūryba — tai iš-tisa epocha mūsų poezijoje. Gal būt, todėl nelengva rašyti apie jos poeziją, kad mes įpratome kalbėtis su poete tyliai ir intymiai, pasverdami kiekvieną žodį, vengdami tuščios ir skambios frazės. Ir juo daugiau mes

su ja kalbamės, juo turtingesnis ir žmoniškesnis atrodo jos kūrybinis palikimas, sužėrėdamas prieš mus naujomis spalvomis, naujais, netikėtais jausmo ir minties vingiais. Aš manau, kad net ir ankstyvoji poetės kūryba tampa žymiai artimesnė mums ir mūsų dienai, negu daugeliui jos bendraamžių ir tiems laikams, kada ji buvo sukurta.

Ir iš tikrųjų, pasirodžius pirmiesiems Salomėjos Nėries kūriniais, daug kas žavėjosi poetės jausmo betarpiškumu, jos talento jėga, jos jaunatvišku užsidegimu, tačiau toli gražu ne kiekvienas matė ir jautė, kad poetė savo kūryba buvo žymiai praaugusi tą aplinką, kuri ją supo ir laikė ją sava. Skaudžiai klydo tie, kurie jau tuomet gana maištingai skambančiose eilutėse įžiūrėjo tik jaunatvišką blaškymąsi, nesuprasdami, kad dideliame menininkui reikalingi platūs horizontai, kurių neteikė tuometinė buržuazinė tikrovė, bet į kuriuos visa jaunystės jėga veržėsi Salomėja Nėris. Ir tuo metu, tur būt, nedaug kas atkreipė dėmesį, kad poetei buvo trošku, kad jos aistringam poetiniam žodžiui buvo ankšta mažyčiam pasauly, kuris ją supo:

Namus tuos sutemos užslinko.

Vien cypia alkanas šuva.

O tas gyvenimas aplinkui —

Lange plaštakė negyva!

Tai posmas iš 1926 metais parašyto eilėraščio "Pro pasaulio langą". Būtų naivu įžiūrėti jame kažkokį revoliucingumą ar socialinį protestą. Tai tiesiog intuityvus didelio menininko nepasitenkinimas tuo gyvenimu, kuris neleidžia plačiai išskleisti sparnų. Ir jeigu šiuo laikotarpiu poetė mato iš-eitį jaunystės polėkyje, tai labai dažnai akcentuodama tą momentą, ji tarsi ir išreiškia abejonę ta išeitimi. Jaunystė — dar ne kūrybos horizontas, jaunystė — tai troškimas degti ir aukotis dideliems ir aukštiems idealams. O argi galimas toks poetės žygis, jeigu "melu kvėpuojam čia, melu čia siela mintą", kaip po kurio laiko su karte-

liu prisipažįsta poetė eilėrašty "Paspausiu šaltą plieną".

Salomėja Nėris visa poetės prigimtimi jaučia būtinybę išsiveržti iš tos troškios aplinkos, kad nepalūžtų kaip menininkas, bet nuolat augtų ir turtėtų. Šiandien, neneigdami bei nemažindami tos įtakos, kurią turėjo poetės persilaužimui "Trečias frontas", mes žinome, kad pagrindinį vaidmenį suvaidino marksizmo-leninizmo idėjos ir ta kova, kurią vedė prieš lietuviškąją buržuaziją Lietuvos Komunistų partija. Būtent jos įtaka poetei padėjo išeiti į tikrai didelio menininko kelią, praturtino jos kūrybą nauja socialine medžiaga. Ir tai buvo ne tik naujas pačios poetės, bet ir lietuvių poezijos žingsnis į priekį. Juk tik tvirtas idėjinis apsisprendimas ir gilus vidinis įsitikinimas pasirinkto kelio teisingumu galėjo paskirti poetę tokias eilutes:

Jei šie šypsūs ir tikiu į gyvenimą,
Tai todėl, kad nueitą kelią nulaužiau
Kaip vyšnios išdžiūvusią šaką.
Sugrioviau altorių, kur melstasi amžiam,
Kur garbinta meilė ir mėlynos pasakos,
Ir tiltą į praeitį visą sudeginau.

Ir taip lietuvių poezijoje nuskambėjo nauja Salomėja Nėris, nepabūgusi nei šmeižto, nei apkalbų, nei grasinimų, o drąsiai metusi iššūkį lietuviškajai buržuazijai ir atvirai pareiškusi: "Nuo šiol sąmoningai stoju prieš darbo klasės išnaudotojus ir savo darbą stengsiuos sujungti su išnaudojamųjų masių veikimu, kad mano ateities poezija būtų jų kovos įrankiu ir reikštų jų norus ir kovos tikslus". Vargu ar mūsų poezijos istorijoje galima rasti kitą tokį drąsų ir atvirą dokumentą, rašytą poeto ranka ir taip aiškiai apibrėžusį savo kūrybos tikslą. Tai jau per maža vadinti drąsa, — toks poelgis yra tiesiog didvyriškumas, atsimenant visas to meto istorines aplinkybes. Tai apstulbinio daugelį tų, kurie matė Salomėjos Nėries asmenyje tik subtilią lyrikę, nepastebėdami tikros didelio menininko drąsos ir nerimo, nenumaldomo gyvenimo tiesos troškimo.

Taip į lietuvių poeziją atėjo Salomėja Nėris — kovotoja už savo liaudies laimę ir laisvę, likusi ištikima šiems aukštiems idealams ligi pat paskutinės savo gyvenimo mi-

nutės. Taip į lietuvių literatūros istoriją atėjo tokie eilėraščiai, kaip "Matrosai meta inkarą", "Žvejai audroje", "Skambėk, laisvės vasara", "Mes skelbiame pasaulio piltietką", "Akmenys ir plytos griūva", "Keturiems" ir kt., kuriose nuskambėjo naujos idėjos, naujas gyvenimo supratimas. Ir juo toliau, juo labiau brendo ir gilėjo revoliucinis Salomėjos Nėries eilėraščių, jos visos poezijos turinys, pereidamas nuo kiek deklaratyvių "Trečio fronto" laikų eilėraščių į gilius gyvenimo prieštaravimų apmąstymus, į visos žmonijos likimo apmąstymą, dvelkiantį giliu tikėjimu šviesiomis žmogaus kūrybinėmis galiomis, jo jėgomis. Šiandien aišku, kad poetės atrama ir ginklas tuo metu buvo gyvenimą teigianti marksizmo-leninizmo teorija, Tarybų Sąjungos, atkakliai ir ryžtingai vykdančios taikos politiką, pavyzdys. Salomėjos Nėries gyvenimo kelias ligi Tarybų valdžios atkūrimo Lietuvoje, gal būt, geriausiai išreikštas jos eilėraštyje "Nebegrįžti":

Lyg apaštalas stropus
Gandu laisvės nešina,
Per senų dienų kapus
Su naujų aušrų daina.

Šiame sunkiame kelyje brendo ir tobulėjo poetės meistriškumas, vis plačiau atskleidė jos nuostabus talentas. Salomėjos Nėries vardas tapo be galo brangus kiekvienam doram žmogui, mąstančiam apie savo liaudies likimą. Nesuklysiu pasakęs, kad ji buvo mylimiausia poetė, tvirtai žengusi pažangiųjų rašytojų gretose ir pati pirmoji skambiausiai pasveikinusi naujojo gyvenimo dienas Lietuvoje. Ji tikrai turėjo teisę tomis istorinėmis dienomis pasakyti:

Draugiškai ranką man tiesia
Minios, — aš liaudžiai sava!
Dainą skambią ir šviesią
Girdės mylima Lietuva.

Salomėja Nėris jau buvo užsitarnavusi gilią liaudies meilę ir pagarbą visu savo gyvenimu, visa savo kūryba, tačiau niekas toms džiaugsmingomis dienomis nepagalvojo, kad pats sunkiausias, pats didžiausias išbandymas prieš akis. Tai buvo išbandymas ugnimi, kurio neretai nepajėgdavo at-

laikyti be galo stiprios asmenybės. O istorija uždėjo jį ant pečių silpnai moteriai, subtiliai lyrikei. Ir staiga ji pasirodė verta pačių drąsiausių, pačių ištvermingiausių kovotojų. Iš tikrųjų šiandien sunku surasti žodžius, kurie galėtų tiksliai išreikšti visą poetės didvyriškumą pačiomis sunkiausiomis, pačiomis juodžiausiomis mūsų liaudies gyvenimo dienomis, kai pro sugriautus miestus į nelaisvės naktį skendinčią tėviškę skriejo neužmirštami žodžiai:

Ką atmeni, ir ko neatmeni!
Dainuok, širdie, dainuoki nesustojus!
Jeigu nutils — tapsi akmeniu,
Tave sumindys priešo kojos.

Prieš tą sunkių Tėvynės karo metų Salomėjos Nėries žygdarbį mūsų literatūros istorija gali tik nulenkti galvą, nes jeigu ji gali įvertinti jos kūrybos reikšmę, tai niekada nesuras pilno įvertinimo poetės didvyriškumui. Liaudis ją pavadino savo lakštingala, ir, tur būt, ir ateinančios kartos nesuras geresnio vardo mūsų amžinai jaunai Salomėjai Nėriai, kurios daina amžiams liks gyva didingoje mūsų liaudies širdyje.

Iš kokių mūsų poezijos aukštumų mes bežiūrėtume į mūsų literatūrą, joje yra nekiniami dydžiai — tokie, kaip Donelaitis, Maironis, Janonis... Jų poezija neturi praeities, ji visa ateityje, ji kiekvienos ateinančios kartos šiandiena ir rytdiena. Prie šių mūsų poezijos ažuolų, prie jos pradžių pradžios mes drąsiai rašome ir Salomėjos Nėries vardą, kuris amžinai liks mums didelis, šventas ir kartu nepaprastai žmoniškas ir artimas. Eis metai, o ji nuolatos kalbės žmogui apie pačius didžiausius ir apie pačius žmogiškiausius jausmus, šaukdama juos į naujus žygius, žadindama naujas svajones,

motiniškai sveikindama kiekvieną ateinančią kartą:

Gyvenimui ir laisvei gimęs,
Mūs žemės daigas bus našus.
Būk sveikas, Lietuvos jaunime!
Pavasariui tu panašus.

DAINUOK, ŠIRDIE, GYVENIMĄ

Dainuok, širdie, gyvenimą:
Padangę saulėtą ir gryną,
Ir debesėlį, vėjo genamą,
Ir smėlio taką per pušyną.

Dainuok gyvenimą lengvutį,
Be rimto, be švininio turinio, —
Kaip žvitriai skraidanti kregždutė,
Kaip svirtis, girgždanti prie šulinio.

Apie galingą karo sriautą
Dainuok, širdie, neraginta,
Apie gyvenimą sugriautą,
Gyvenimą sudegintą.

Dainuok, dainuok — ir nenutilki,
Pralenki vėją, stepėm gaudžiantį.
Tegu garsų kolonos pilkos
Prarėks kulkosvaidžius ir gaubicas.

Te neišsenkamo šaltinio ašaros
Užlies ugniavietę įkaitusią.
Dainuoki, jei gali, be ašarų,
Tegu iš skausmo žodžiai raitosi.

Tegu plieniniai keršto žodžiai
Strėlėm užnuodytom sušvilpia!
Tegu skeveldrom priešą skrodžia,
Tesmaugia jį mirtingom kilpom.

Ką atmeni ir ko neatmeni.
Dainuok, širdie, dainuoki nesustojus!
Jeigu nutils — tapsi akmeniu,
Tave sumindys priešo kojos.

1943

Salomėja Nėris

Žmonių skirtumai nesudaro rasių

V. ANDRULIS

Kai žmogus pakyla civilizacijoje ir mažos gentys sujungiamos į didesnes bendrijas, paprasčiausias protas turėtų nusakyti kiekvienam individui, jog jis turi plėsti savo instinktus ir simpatijas į visus bendrijos narius, nors asmeniškai jie nežinomi jam. Pasiėkus tai, liekasi tik artificiali kliūtis sulaikyti jo simpatijų plėtimą visų tautų ir visų rasių žmonėms.

Charles Darwin.

-- --

Taip turėtų būti, bet taip nėra. Žmonės dalomi į tautybes, tikybas, rases. Kam tas naudinga, tie skleidžia pikta propagandą kūrystumui vieno žmogaus prieš kitą.

Dr. M. F. Ashley Montagu, įžymus antropologas, Rutgers Universiteto profesorius ir autorius mokslinių knygų, savo kūrinyje: "Man's Most Dangerous Myth" (Pavojingiausias žmogaus Mitas) aiškina, kad biologiniai žmogaus rasių nėra, yra tik skirtingi išvaizdžiai, skirtingi papročiai, kultūrinimo pakilimo laipsniai, bet tas nepadaro žmonių iš prigimties vienu už kitus aukštesniais ar žemesniais.

Jis sako:

"Rasės idėja yra mūsų laikų pavojingiausias mitas ir vienas pačių tragiškiausių. Mitai paprastai yra efektyvūs ir pavojingi, kai jie neatpažinti tokiais. Taipgi bloga, kada jie laikomi teorija, dar blogiau, kada laikomi faktai".

Didis evoliucijos mokslininkas Charles Darwin rašė:

"Nors esamosios žmonių rasės daug kuo skiriasi, kaip tai spalva, plaukais, makaulės forma, kūno proporcijomis, ir t.t., bet visą struktūrą imdami dėmesin, matysime, jog visi žmonės artimai panašūs vienas kitam daugeliu dalykų. Skirtumai yra taip nesvarbūs, jog neįtikėtina, kad jie būtų įgyti vienas nuo kito nepriklausomai ir kilę iš skirtingų rasių ar kilmų. Taipgi esamas

mentalitetas, taip ir kiti panašumai rodo vienodą kilmę."

Pavyzdžiui, rankos, kojos, "kryžius" rodo nevien visų žmonių panašumą, bet ir gyvulių ir paukščių. O tas įrodo visų žmonių išsivystymą iš žemesnių gyvūnų.

V. Andrusis

žmonių spalva ir kiti skirtumai yra įgyti, įgyvendinti skirtingų geografinių sąlygų, skirtingo klimato ir kitų skirtingų sąlygų.

Negrai yra juodi dėl to, kad ilgus šimtmečius gyveno pietinėje Afrikoje ar vidurinėje, kur Saulė labai degina. Jų oda įsigijo daug pigmentų atsigynimui nuo karščio. Žmonės, kaip gyvūnai, jei ne staiga užklupti pasikeitusių sąlygų, prisitaiko prie jų.

Pietinėje Italijos žmonės visi juodbruvia, o šiaurinėje Italijos, ypatingai aukštesnėse gyvenančių žmonių yra šviesios išvaizdos ir aukštesni, nes gyvena gerokai skirtingose gamtinėse sąlygose.

Šiaurinėje Europos žmonės yra šviesesni už Pietinėje Europos žmones.

Suprantama, reikia imti dėmesin tą faktą, kad dabar jau žmonės labai susimaišę,

dažnai kilnojasi kitur gyventi, tai rasime ir šiaurėje gyvenančių juodbruvių.

Yra kultūrinių skirtumų. Vieni labiau pažengę, kiti atsilikę. Labiau atsilikę mažai turi progų mokslintis. Jų poelgiai skirtingi. Daugeliui tas atrodo rasiniu skirtumu, bet tai klaida.

Jungtinių Amerikos Valstijų pietinėse valstijose neturtingųjų baltų ir negrų poelgiai mažiausia skiriasi.

Mokslininkai neranda biologinio rasių skirtumo.

Žmonių kraujas visų tautybių ir rasių dalinamas į A, B ir C rūšis.

O skirtumų juk yra ir tarp baltosios rasės žmonių. Arabai, žydai turi savitų ypatybių, bet tik tie, kurie gyvena Vidurio Rytuose.

Labiausia žmonės susimaišę JAV ir Tarybų Sąjungoje. Čia dažnai sunku atpažinti žmogaus tautybę ar kilmę. Pavyzdžiui, Lietuvos žydų sueigose jautiesi kaip būtų lietuvių sueigoje, ypač tarp jau Amerikoje gimusių ar ilgai pagyvenusių.

Rasizmas, kaip įnagis dalinti žmones, nėra palyginamai senas žmogaus istorijoje.

Kaip Prof. Montagu nurodo, bene pirmieji kalti už skirstymą žmonių į "aukštus" ir "žemus" buvo Graikijos filosofai Plato ir Aristotelis.

Vergams Graikijoje reikalaujant daugiau žmogaus teisių ir vergijos panaikinimo, Plato ir Aristotelis, pateisinimui vergijos, ėmėsi skelbti, kad vergai yra sutverti žemesniais, kad jie negali gerai protauti ir nieko kito veikti, kaip atlikti sunkų fizinį darbą.

Pati demokratija, sakė Plato, pradžioje kiek geriau veikia, bet greit išsigema ir virsta pavojinga valdžia.

Viduramžiuose einant žydų persekiojimui, antisemitizmas buvo nežinoma. Žydai puldinėti kaip "Kristaus nukryžiuotojai" ir negalį apsieiti be krikščionių kraujo, tam jie žudą vaikus.

Žydų persekiojimas turėjo medžiaginę priežastį. Jie buvo apsukresni versle, laimėdavo konkurenciją, tai kai kam reikėjo prieš juos kūrysti pagiežą.

Graikijoje "aukštų" ir "žemų" žmonių idėjos skiepinimas taipgi turėjo medžiaginę

priežastį. Taip yra ir su mūsų dienų rasizmu.

Europoje vergija buvo pirmiau panaikinta, bet Amerikoje negrai buvo perkami vergais. Prasidėjus kovai prieš vergų gaudymą ir gabenimą Amerikon, to nuožmaus biznio verslininkai teisinosi, kad negrai nėra lygūs žmonės, kad dievas sutvėrė juos tarnauti baltam žmogui, o tai ir vergauti.

Kada ir šioje šalyje prasidėjo sambrudzys prieš vergiją, pietinių valstijų bažnyčios, susirišę su turtais, skelbė negrus esant dievo sutvertais vergauti, o baltus valdyti.

Dabar jau nedrįstama bažnyčiose to skelbti, nes tas kenkia bažnyčiai.

Rasinio, tautinio, dažnai religinio ir visų mažumų diskriminavimo vyriausia priežastis yra medžiaginė. Kaip kam tačiau gali kilti klausimas, dėlko gi ir daugelis beturčių yra rasistai ir aplamai dedasi prie mažumų persekiojimo?

Prie medžiaginės yra dar ir antraeilės—psichologinės ir socialinės priežastys.

Negrai buvo vergais ir labiausia pažeminti, tai daugelis jų ir šalinasi. Kam rasizmas ar kitokis diskriminavimas naudingas, tie skleidžia pikta propagandą. Kūrsto žmones vienus prieš kitus. Kai kada numeta vieniems trupinius nuo savo stalo įrodytumui savęs aukštesniais. Yra taipgi žmonių, kurie nori turėti už save žemesnį. Juos pikta propaganda žavi.

Garsus prancūzų rašytojas Anatole France sakė: "Moksliniai faktai yra svarūs, bet jie nenusveria pagiežos". Pykti ar nekęsti lengviau, negu protauti.

Tokie žmonės taipgi geriau jaučiasi gauną daugiau mokėti už tokį pat darbą, negu gauna negrai. Jie jaučiasi aukštesniais, nesuprasdami to, kad vieningai su negrais veikdami jie galėtų išsikovoti dar geresnes darbo sąlygas ir didesnę mokesčių.

JAV negrai pradėjo gyvenimą vergais. Pasėkoje to, jie negalėjo prasimokslinti nei tiek, kiek neturtingi baltieji. Socialiniai jie laikomi žemesniais.

Visa tai klaidingai laikoma rasiniu skirtumu.

Verta pastebėti ir tas, jog seniau, kuomet pietinėse ir dalinai šiaurinėse valstijose prieš negrus siautėjo pagieža, vakarinėse val-

stijose jos kaip ir nebuvo. Ten buvo aršaus nusistatymo prieš kinus ir indėnus. Baltie- siems buvo net įstatymais draudžiama tuok- tis su "geltonosios rasės žmonėmis". Biz- nio, darbų kompeticijoje ten buvo kinai ir malajų kilmės žmonės. Prieš juos irgi bu- vo nusistatyta.

Kaip prof. Montagu sako, kad žmonės negema protingais ar neprotingais. Visi nor- malūs žmonės gema maždaug tokiais pat. Tolimesnis jų gyvenimas priklauso nuo ob- jektyvių ir subjektyvių sąlygų.

Biologiniai (gamtiniai) žmonės negema vieni "aukštais", kiti "žemais".

Teisindami Hitlerio režimą, vokiečių "fi- losofai" ir "antropologai" Freiburgo Uni- versitete ypač skiepijo "nordikų viršenybę". Jie laikė žemesniais ne vien negrus ir žydus, bet visus kiek tamsesnės išvaizdos žmones.

Dr. Montagu sako, kad Amerikoje yra apie tūkstantis organizacijų, kurių virš šimtas yra nacionalistinės. Jos kursto prieš sveturgimius, ne vien prieš negrus. Pasėkoj tos propagandos, daugelis žmonių suklaidi- dinti.

Kaip atsirado skirtumai?

Mokslininkai nurodo:

Viena, originali žmonių pradžia buvo ho- mogeniška (vienoda).

Antra, kilnojimasis iš vienos kiton vieton atskyrė žmones, ir skirtingose vietose gyve-

nant atsirado tarp žmonių skirtumai.

Trečia, pasiskirstymai į grupes ar tautas privedė prie: a) genetinio vieni nuo kitų nutolimo; b) fizinio pasikeitimo taikantis prie gamtinių ir socialinių aplinkybių.

Klimatas padarė Europos žmones baltus, Afrikos juodais, Azijos geltonais. Baltų su geltonais susimaišymas davė malajus, lai- komus penktąją rase. Baltų su juodais mi- šinys davė mulatus. Yra dar kriolai ir ki- ti mišiniai.

Dabar pasėkoje technologijos ir mokslini- ų atsiekimų pasauliui susiaurėjus dar la- biau žmonės susimaišo.

Karlas Marksas sakė, kad kol juodos odos žmonės nebus laisvi, baltos odos dar- bininkai negalės pilnai išsilaisvinti.

Mokslininkas Jean Finot žmonijos ateitį apibūdino taip:

"Nuo realumo ar nerealaus principo, do- minuojančio dabartinės slaptas ar viešas žmonių aspiracijos (polėkius), priklauso visa ateitis. Žmonijos taika ir taikos apvai- nikavimas, — tai yra, didis žmonių solida- rumas, ateities svajonė tegali, bet kokiam atvėjyje, triumfuoti tik organinės ir proti- nės visų žmonių lygybės įsitikinimu."

Rasizmas, kaip sako Dr. Montagu, yra pavojingas mitas, kuris kenkia darbo žmo- nių vienybei, kuris palaikomas lengvesniam darbo žmonių išnaudojimui.

MOTERIMS UŽ TAIKĄ

žmogaus savoms rankoms siaubas

padarytas:

Į mirties pavojų visą žemę stato...

Prieš mus atsistoja: Naujos buities rytas,

Ar grėsmė vulkano, kurį kožnas mato?!

-:- -:- -:-

Sveikinam šaunuolių judėjimą tvirtą,
Kai žingsnį didingą už taiką išbandot,
Reikalą taip brangų: taikos labai skirtą —
Jūs jėgų patamsio nebeišsigandot.

Kai karų troškėjai ir jų pataikūnai
Už siekį žudynių nesiliauja staugti:
Nors ir tikri žmonės, bet kokie baisūnai,
Nes stengiasi taikų sąbūvį pasmaugti.

Išgirdote šūkį didybėj pavojų,
Kylantį iš liaudies neramios krūtinės,

Paveiktos to garso: stojotės ant kojų,
Kad nublokšt slėgimą tamsybės naktinės.

Liaudies priešų saujai jūs veikla netiko:
Jie piktai išstojo, kad ją sužlugdytų,
Bet atkaklų ryžtą jūsų susitiko —
Priešams nedaleidot, kad žygį ardytų.

Jumis visa liaudis sveikina širdingai:
Jumis, brangios sesės, motinos, drašuo- lės,
Kad jūs prieš tą grėsmę išstojat teisingai:
Smogėt liaudies priešams, kurie ant jūs puolės.

Plėtokite veiklą taip šauniai pradėtą,
Vėliavą taikingą dar aukščiau iškelkit,
Ryškindite didžią pareigą uždėtą:
Į darbą už taiką visą liaudį kelkit...

V. Žilvitis

Praeities puslapį atvertus

Pažymint "Dabarties" išleidimo 30-ąsias metines

ANTANAS VAIVUTSKAS

Pirmasis spausdintas lietuviškas žodis Pietų Amerikoje išėjo argentinų žemėje. 1919 metų gruodžio 6 dieną Lietuvių socialistų sąjunga Beriso mieste išleido "Biuletiną" ("Biuletėnį" — A. V.), o 1920 metų sausio

A. Vaivutskas

25 dieną tos pačios sąjungos ir tame pačiame Buenos Aires provincijos *) mieste imtas leisti socialistinės krypties mėnesinis laikraštis "Proletaras". Dviem numeriams išėjus, "Proletaras" nustojo ir nuo tada Argentinos pažangieji lietuviai savo laikraščio neturėjo.

*) Provincija — Argentinos teritorinio-administracinio padalinimo pavadinimas.

Taigi, Pietų Amerikos pažangiosios lietuvių emigrantų spaudos istorija prasideda Argentinoje 1919 metais.

Po septynerių metų (1927) Buenos Airese išėjo "Rytojus" ir kiek vėliau (1928) San Paulo mieste Brazilijos lietuvių laikraštis "Garsas". Tai pirmieji pažangūs lietuvių savaitraščiai Pietų Amerikoje.

Tūkstantis devyni šimtai trisdešimtaisiais ėmė svirdinėti kapitalistinės sistemos ekonomika. Nelyginant maras plėtėsi skurdas, nedarbas. Per kovą liaudies masės reikalavo darbo ir duonos. Pakilo tamsūs reakcijos gaivalai. Jie grubiai sutrypė liberaliosios buržuazijos demokratines nuotrupas, be atodairos griebėsi persekioti darbininkų spaudą, visą pažangųjį judėjimą. Tais metais ir prieš Piet. Amer. pažangius lietuvius puolė nevidonai reaccionieriai. Pavojingiausiai jiems atrodė darbo žmonių laikraščiai, tad pirmiausia ir šoko juos užgniaužti. Be jokio išpėjimo, be jokių teismo apkaltinimų, tarsi padūkę pogromininkai, įsiveržė į Brazilijos lietuvių laikraščio "Garsas" patalpas; kaip plėšikai pasigrobė darbininkų prakaitu įgytas spaustuvės raideles, aukomis sudarytą biblioteką, paprastus, bet jaukius baldus, saviveiklos muzikinius instrumentus... Su trisdešimt aštunto kalibro revolveriais rankose žvalgybininkai siautėjo "Garso" patalpose, ten, lyg pikčiausius nusikaltėlius suėmė A. Marmą, P. Raišį, J. Žilinską, V. Tamošiūną, J. Bakutį ir juos įgrūdė į "tintoreirus",*) sirenoms kaukiant, nusiveržė į Guzmoes siaubingus požemius.

Tų pat 1930 metų keliems mėnesiams praėjus po "Garso" uždarymo, Argentinoje į Kasa Rosada**) įsiveržė perversmininkai gorilos. Ginklais žvangindami, jie, lyg či-

*) Tintoreiro (portugališkai) — sulaikytiesiems pervežti automobilis.

**) Casa Rosada — Rožiniai rūmai, Argentinos prezidentūra

kagės gengsteriai, užpuolė ir suniokojo “Rytojaus” redakcijos ir rinkyklos patalpas Buenos Aires mieste. Tyčiodamiesi, terorizuodami, smogikai suėmė prie spaudos ir pažangiose organizacijose dirbusius A. Tamošiūną, P. Aušrą, E. Aušraitę, P. Grigą, K. Kriūką, P. Ulevičių ir kt.

O už ką? Už tai, kad “Rytojuje”, kaip ir Brazilijos lietuvių “Garse”, darbininkas imigrantas skundėsi savo vargana dalia, kad tie laikraščiai rėmė Lietuvos liaudies kovą už laisvę. Kuo gi kitu buvo galima tuos laikraščius apkaltinti!

1930 metai pažymi mūsų emigrantų komunistinės spaudos leidimo pradžia pogrindyje. Garbė pirmajam pogrindiniam laikraščiui Pietų Amerikoje, taip pat atitenka Buenos Airese kas dvi savaitės ėjusiam “Tiesos žodžiui”. Jis pasirodė 1930 m. spalio 17 d. ir ėjo iki 1931 m. gegužės 30 dienos. “Tiesos žodį” redagavo ir leido B. Klimavičius, A. Tamošiūnas ir P. Ulevičius, o kiek vėliau, pirmajam atsisakius, abu pastarieji.

Argentinos policijai pavyksta susekti slaptai įrengtą “Tiesos žodžio” raidžių rinkyklą ir kartu su ja suimti A. Tamošiūną ir P. Ulevičių. Reakcionieriai neriasi iš kailio, puola ir daugšo argentinų ir ateivių organizacijas. Tačiau niekur reakcija dar nenugalėjo, neilgam ji džiūgauja savo triumfais.

Ir lietuviai imigrantai tame žemyne neliko be savo laikraščio. Širdį prie širdies suglaudę, pūslėtus delnus sudėję, Brazilijos lietuviai komunistai pogrindyje išleidžia (1931.III) “Darbininkų žodį.” Tiesa, šis kovingas laikraštis neilgai gyvavo — lygiai po metų (1932.III.18) už dvokiančius skatikus vienas provokatorius jo slėptuvę paroduoda žvalgybai.

Tie sunkūs ekonominės krizės, nedarbo, represijos metai buvo ir revoliucinio brenimo, darbo žmonių judėjimo pakilimo metai Pietų Amerikoje. Reakcininkai Argentinoje kiek aprimsta. Iš Vilja Devoto kalėjimo išėję A. Tamošiūnas ir P. Ulevičius, tuoj imasi darbo atgaivinti “Rytojų”. Pažangiajai Argentinos lietuvių kolonijai uoliai pritariant, “Rytojus” legaliai išeidinėja iki 1933 metų. Bet ir vėl persekiojimai, vėl “Rytojus” nuvaromas į pogrindį. Buvo į-

rengta kukli laikraščio rinkykla Buenos Aires miesto parke Patrisijos rajone vieno bičiulio argentiniečio bute. Čia laikraštį redagavo ir leido A. Tamošiūnas ir P. Ulevičius, čia buvo išmokytas raidžių rinkėju Eduardas Sokelis. Iš šio buto po raidelę surinkti “Rytojaus” puslapiai buvo slaptai gabenami į spaustuvę ir ten slaptai atspausdinami.

Toks, prabėgom aptariant, proletarinės lietuvių periodikos kelias Pietų Amerikoje iki 1934 metų.

Stabtelėkime ties 1934-siais. Tų metų pradžioje Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo išleistas ALDLD žurnalas “Šviesa”, kurio garbingas trisdešimtąsias metines dabar pažymime. “Šviesos” pasirodymą labai džiugiai sutiko pažangieji emigrantai. Argentinos lietuviams tai buvo paskatini-mas imtis darbo savo žurnalui įkurti.

Tuo būdu, 1934 metų balandžio mėn. Argentinoje ir išėjo pirmasis proletarinis Pietų Amerikos lietuvių žurnalas “Dabartis”.

Vadinasi, šlovingojo argentinų sūnaus Sarmiento tėvynėje lietuviai ateiviai ne tik pirmieji Lotynų Amerikoje ėmė organizuotis į marksistines sąjungas, ne tik pirmieji išleido socialistinės minties laikraštį, bet taip pat, pirmieji organizavo, — kai kitaip buvo neįmanoma, — pogrindinės spaudos leidimą, o prieš trisdešimt metų jie sėkmingai leido ir pirmąjį proletarinį žurnalą.

Pradedant “Rytojumi” visa pažangioji Argentinos lietuviška spauda plačiai sklido visose Pietų Amerikos lietuvių kolonijose.

-:- -:- -:-

Argentinos lietuviai darbininkai turėjo du darbuotojus, du tikrus spaudos pionierius, du visuomenės veikėjus, kurių vardai tebe-minimi šiandien ir bus minimi ateity. Tai Antanas Tamošiūnas ir Pranas Ulevičius. Jie marksistinę literatūrą Argentinoje kūrė, redagavo, buvo raidžių rinkėjais, platintojais. Jų vardai glaudžiai siejasi su “Rytojaus” leidimu 1930 metais ir jo rinkyklos gelbėjimu po gorilų valstybinio perversmo. Jų vardai neatskiriami įrengiant “Tiesos žodžio” konspiracinę spaustuvę ir leidžiant tą laikraštį. Žvalgybai pavyksta, nepaisant P. Ulevičiaus iš Europos atsivežto didelio pogrindinio patyrimo, aptikti ir suimti “Tiesos žodį”. Policija ten vidurnaktį suima P.

Ulevičių, o rytojaus dieną — A. Tamošiūną. Juodu žvalgybos budeliai žiauriai kankino, siekė juos suluošinti fiziškai ir dvasiškai. Tačiau ne baudėjams įveikti kovotojus-komunistus!

Beveik metus juodu su šimtais kitų Argentinos politinių kalinių laikė liūdnai išgarsėjusiam Vilja Devoto kalėjime (devoto: dievobaimingas!). Išėjus iš "dievobaimingojo" jiems buvo pavesta atgaivinti "Rytojų", jį leisti legaliai, paskui slapta.

"Rytojų" pagrindyje beleidžiant, Buenos Aires lietuvių kairiųjų organizacija iškėlė klausimą įkurti legalų žurnalą. Toks žurnalas negalėjo pasirodyti sostinėje, kur siautėjo reakcija. Bet tokį leidinį buvo galima išleisti Santa Fe provincijoje. Ten dar gyvavo šiokios tokios demokratinės laisvės.

Iniciatoriai žurnalui nubrėžė gaires: populiarinti marksizmo-leninizmo idėjas, propaguoti Tarybų Sąjungos pasiekimus, suburti aplink save literatūrinės lietuvių emigrantų pajėgas Pietų Amerikoje, ugdyti naujus spaudos bendradarbių kadrus, kovoti už taiką, visapusiškai remti Lietuvos liaudies kovą prieš fašistinę diktatūrą, sėti brolybės, draugystės, proletarinio internacionalizmo daigus.

Pavadinimą "Dabartis" žurnalui pasiūlė P. Ulevičius. (Matyt, buvo turėta galvoje argentinų žurnalas "Actualidad"). Vyriausiuoju redaktoriumi iniciatoriai paskyrė atsidavusį visuomeninį veikėją, kalėjimuose ir ištrėmimo užgrūdintą kovotoją bei gabų laikraštinių P. Ulevičių.

-:- -:- -:-

Dabar draugams reikėjo skirtis: A. Tamošiūnas liko toliau pagrindyje leisti "Rytojų" Buenos Aires, o P. Ulevičius išvyko į Santa Fe provincijos Rosarijos miestą, kur turėjo organizuoti naujam žurnalui bazę.

Lengva pasakyti — leisti žurnalą. Tai padaryti tėra tik geriausi norai, karštas sąmoningų žmonių pritarimas, ryžtas... Bet kur spaustuvė, kur lėšos, kur bendradarbiai, skaitytojai? Nieko nėra. Viską reikia pradėti iš pat pamatų.

P. Ulevičius taip ir padarė. Pirmiausia jis apkeliavo kone visas lietuvių kolonijas Argentinos provincijose. Šios kelionės tikslas buvo: supažindinti lietuvius darbo žmo-

nes su kuriamojo žurnalo sumanymu, pradėti lėšų rinkimo kampaniją, užmegsti ryšius su platintojais. O kaip gi jis keliavo? Ar tokioms komandiruotėms buvo išteklių? Ne, jų nebuvo! P. Ulevičius pasivertė "linžera"*) ir važinėjo prekiniais traukiniais ant vagonų stogų, beveik be centavo kišenėje, užkąsdamas sausa gažeta**), nakvodamas miestelių daboklės koridoriuose, stotyse, tuščiuose vagonuose.

...1934 metų pradžia.

Štai pagaliau ir Rosarijas***), kuriame pasirodys "Dabartis". Gražus tai provincijos miestas. Jo senieji renesanso ir baroko stilių pastatai darniai susilieja su šiuolaikinės statybos ansambliais. Rosarijas išsidėstęs dešiniajame krante Paranos upės, kuri čia prateka ramiai, bet galingai, visą aplinką prisodindama atogražų miškų ir jų egzotiško klimato kvapais. Rosarijo natūrali prieplauka — miesto pasididžiavimas. Iš čia prieš srovę keliausi dideli garlaiviai, praplaukdami Paragvajų iki Brazilijos selvų gilumos. Gi pasroviui leidžiasi į Buenos Airesą. Jau tuomet Rosarijas turėjo daugiau kaip pusę milijono gyventojų. Nemaža ten apsigyveno ir lietuvių. Jiems, paprastiems darbininkams, buvo lengviau ten darbo susirasti mėsos įmonėse, kailių išdirbystėje, vilnų karšyklose, malūnuose.

Į Rosariją nuvykęs P. Ulevičius sudarė redakcinę komisiją, dėl žurnalo atspausdinimo susitarė su vietos spaustuvės šeimininku Taborda. Redakcinės komisijos sudėtyje buvo stalius, geležinkelininkas, tramvajų vairuotojas ir dar pora darbininkų. Žinoma, šie geri, nuoširdūs, kupini ryžto ir entuziazmo žmonės, beveik nieku neprisidėjo prie žurnalo redagavimo, nes jie buvo mažai raštingi. Tad svarbiausias jų darbas — platinti žurnalą, rinkti jam lėšas, kitu kuo talkininkauti redaktoriui.

Rožančiaus (Rosario) mieste "Dabarties" pirmasis numeris pasirodė 1934 metų balandžio mėnesį.

*) Linyera — darbo ieškantis žmogus Argentinoje.

**) Galeta — kietai džiovintas paplotis.

***) Rosario (ispaniškai) rožančius.

...Buvęs Argentinos lietuvių proletarinės spaudos aktyvistas P. Ulevičius, kurio nuostabiai turiningą ir įdomų gyvenimo kelią aprašyti reikia atskiros apybraižos, gyvena ir dirba Vilniuje. Mudu dažnai su juo susitinkame. P. Ulevičiaus prašiau prisiminti kai kurias detales "Dabartį" leidžiant. Čia aš ir užrašiau ką jis man papasakojo.

— Negaliu pamiršti, — sako P. Ulevičius, — Taborda spaustuvės linotipininko, rinkusio "Dabartį". Tai buvo žemūgis, pagyvenęs, tamsiai rudos spalvos indėnukas. Jis, matyt, prie civilizacijos pritapo atkeliavęs iš Entre Rijos, o gal iš Korientės provincijos. Mudu su juo susibičiuliavome. Indėnas, nesuprasdamas nė vieno lietuviško žodžio, dantis sukandęs rinkdavo lietuvišką tekstą. Bėda buvo su korektūra. Rinkinyje mirgėjo begalė korektūros klaidų. Indėnukas vienas ištaisydamas darydavo kitas.

— Kur buvo įrengta redakcija?

— Pradžioje — mūsų vieno draugo stalius namuose. Nežinau, ar tai galima vadinti redakcija. Joje buvo namų šeimininko staliukas, lovelė (kurioje aš miegodavau), pora taburečių, primusas, moliūgas matei*) gerti, mano rašomoji mašinėlė...

— Beje, — pasakoja toliau Pranas, — su tuo staliumi įvyko nesusipratimas. Kažkodėl jam atrodė, kad jis privalo atplėšti ir skaityti "Dabarties" vardu atėjusius laiškus. Aš kartą jam mandagiai pastebėjau, kad taip nedera elgtis. Šeimininkas įsižeidė. Ir paprašė iš jo namų išsikraustyti su visa "redakcija".

Tuomet žurnalo redakcija buvo įrengta kito lietuvio namų kieme iš skardos sukaltoje virtuvėlėje. Joje taip pat viskas buvo vietoje: ir redaktoriaus lovutė, ir rašomoji mašinėlė, ir primusas, ir redakcijos staliukas...

Šiame barakėlyje "Dabartį" beredaguojant, žiūri Pranas, kad nebeturi sentavų nei gazetai, nei žerbai**) nusipirkti. Leidi-

mo fonde nebuvo lėšų atlyginti už redagavimą.

— Tada ieškojau darbo, — prisimena P. Ulevičius. — Vietos laikraštį buvo skelbiama, kad komiso pagrindais reikalingi komivojažeriai šepėčiams pardavinėti. Pasidariau komivojažeriu, siūliau pirkti šepėčius. Ši "biznį" teko netrukus mesti, nes uždarbis buvo labai menkas. "Dabarties" redagavimo nenutraukiau nei šepėčius pardavinėdamas, nei vėliau iš komivojažerių atsiskęs...

Po kurio laiko pagerėjo politinė padėtis ir Buenos Airese. "Dabartis" 1935 m. rugsėjo mėn. buvo perkelta į Avellaneda (Buenos Aires provincija). Čia vėl susidurta su spaustuvės sunkumais — trūko linotipininkų iš savo tarpo. P. Ulevičiui pavyko rasti išeitį: jis pasiūlė spaustuvei, su kuria buvo deramasi dėl žurnalo spausdinimo, priimti mūsų žmogų ir jį linotipininku išmokyti. Tuo būdu linotipininko specialybę įgijo A. Tamošiūnas. Jis rinko ne tik "Dabartį", bet ir "Rytojų", kuris jau buvo nelegaliai leidžiamas, ir "Momentą".

"Dabartis" išvystė plačius ryšius su skaitytojais, su darbo inteligentija. Žurnalo redakcija turėjo gausią bendradarbių grupę Argentinoje, turėjo savo korespondentus Urugvajuje, Brazilijoje, Jungtinėse Valstijose, Lietuvoje. "Dabarties" redaktorius P. Ulevičius susirašinėjo su Minske tuomet gyvenančiu dr. Stasiu Matulaičiu, kuris rinko etnografinio pobūdžio medžiagą.

Pirmasis proletarinis lietuvių žurnalas Pietų Amerikoje "Dabartis" ėjo lygiai tris metus. Jis sustojo 1937 m. balandžio-gegužės mėnesiais. P. Ulevičius žurnalą redagavo iki pat išvykimo į Ispaniją (1937.I.). Po to du numerius išleido A. Tamošiūnas. Vėliau ir A. Tamošiūnas išplaukė ginti Ispanijos respublikos, kartu su tūkstančiais Internacionalinių brigadų kovotojų kautis ispanų žemėje su nuožmiuoju fašizmu.

Vilnius,
1964, liepa.

*) Matė — paragvajiška arbata.

**) Žerba — paragvajiškos arbatos malinys.

KELIAS

Bēgo kelias,
 Vingiuotas kelelis.
 Juo vežimai dardējo
 Ir piestieji ējo,
 Net nemanē,
 Kad vingiuotā kelelī teks keisti.
 Tik važiavo, lingavo,
 Tik ējo ir ējo...
 O kelias?
 Nusitiesē naujas,
 Tiesus,
 Praplatējēs.
 Juo ūžia mašinos,
 Tik vežimū, pēsčiū nematyti.
 Mašīnū taip daug, sunku suskaityti:
 Jos lekia kas diena,
 Kas naktī,
 Kas rytā...
 Ir žmonēs stebisi: keista,
 Kaip siaurutis kelelis juos patenkint
 galējo,

Juk reikējo seniai
 Tā vingiuotā kelelī
 Į platūjī keliā pakeisti.
 Reikējo...
 Keista? Ne!
 Tas siaurutis,
 Vingiuotas kelelis
 Išvedē žmones į didelī keliā.

Jonas Lapašinskas

TEGUL DŽIAUGSMAS LIEJAS

Vilnys sūkuriuoja,
 Karoliukai šoka.
 Tu keliu tikruoju
 Greitai išėjai.
 Šiandien tau mažoka
 Tēviškēs to grožio.
 Aukštos pušys ošia,
 Ošia taip naujai.
 Į pušų ošimą
 Tu įpinsi dainā,
 Traktoriaus gaudimą
 Tēviškēs manos.
 Tegul džiaugsmas eina,
 Tegul džiaugsmas liejas
 Į plačias alejas
 Aidēsiu dainos.

Jonas Jurevičius

NE VELTUI

Keičias dienos, dešimtmečiai bēga,
 Bet negęsta šlovē tų kartų,
 Kur pasaulī prikēlē iš miego
 Didžiā naktī ant Nevos krantų.

žemēs dainā gražino valstiečiui,
 Puošē miestus darbū vainiku,
 Tarē motinoms: "Saulē tešviečia
 Su baltūjų balandžiū pulku".

Mūsū motinos jiems patikējo —
 Lydēs plienas atakoj širdžiū...
 Ir žmogus, lyg drąsus Promotējus,
 žemei atnešē šviesā žvaigždžiū.

Degē kraujas ant tūkstančių lūpų,
 Bet neištarē jos: "Negaliu".
 Jū delnai javo varpomis supas.
 Jū darbai tarsi posmas eiliū.

Naują ritmā dienų mes pamēgom,
 Ritmā Sibiro upiū srauniū.
 Ne, neveltui tā naktī ant sniego
 Degē širdys "Auroros" sūnū.

Elvyra Pilkauskaitė

PRAŠVILPTA MEILĖ

Atsiradus man ant svieta, viskas man
 spindėjo
 Kur ējau tik, sutikau ką, visi glamonėjo.

Man pakliuvus į jaunimą, visur meilē teikē,
 Bet buvau aš dar toks kvailas, maniau
 jos nereikia.

Man jaunystē greitai bēgo, aš visai nebojau,
 Kad jaunystēs trumpas amžius, visai
 nežinojau.

Rankos kojos man sutingo, galvoj
 suskambėjo,
 Ir nejutau kaip senatvē pas mane atėjo.

Mane traukia į kempinę, mažai akys mato,
 Ne taip skaisčiai žydi gėlēs, neišduoda
 kvapo.

Mano kūnas taip atšalo, meilē išgaravo
 Ir per visā savo amžiū meilēs neragavo.

Mieli broliai ir jūs sesės, jūs taip nedarykit.
 Kiek tik spėkos jumis leidžia meilē
 išbandykit.

1958

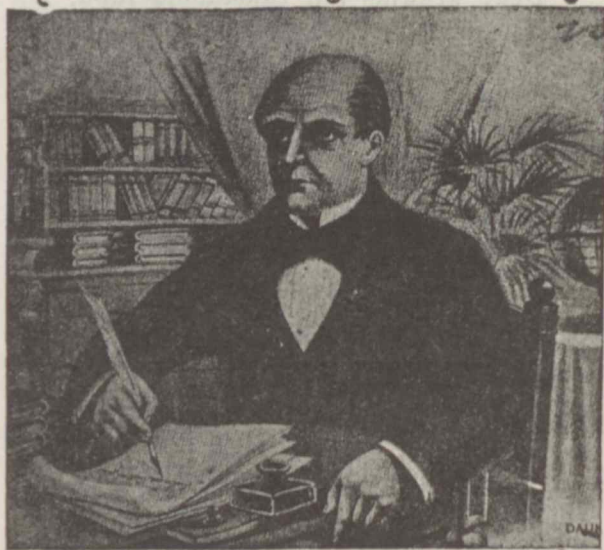
JAUNUTIS

S. Daukantas: pirmasis lietuvių istorikas

DR. ANTANAS PETRIKA

Šiomet sukanka šimtas metų nuo mirimo pirmojo lietuvių istoriko ir lietuvių nacionalinio sąjūdžio žadintojo — **Simono Daukanto**.

Simonas Daukantas gimė 1793 m. spalio mėn. 26 d. Kalvių sodžiuje, Kretingos apsk. (dabar Skuodo rajone). Išgyvenęs 71 metus, jis mirė 1864 m. gruodžio 6 d. Šiaulių apsk., Papilėje. Jis mirė suvargęs, vienišas, visų apleistas. Į Papilės kapines jį pa-

Simanas Daukantas

lydėjo trys moterėlės ir trys kaimiečiai. 1884 m. Papilės klebonas kun. I. Vaišvila, pas kurį jis gyveno, ant jo kapo užguldė paminklinį akmenį su įrašu: "Atteivi, miniek sav, jog czionai palaidotas Szymonas Davkantas pirmas isz tarp mokitu viru raszitojas senoves veikalu Lietuvos, žemaitijos ir kitu naudingu knigeliu. Jis per savo gyvenimą it vargo pelle be palaubos trusieje vienutinej žemaitiszka raszite delei naudos vientautiu..."

1926 m. gale ant Daukanto kapo buvo pastatytas A. Raudonio darbo akmenis kryžius, o 1930 m. Papilėje iškilo gražus skulptoriaus V. Grybo sukurtas paminklas, smarkiai nukentėjęs per 1939 m. liepos. 17 d. audrą.

Simonas Daukantas kilęs iš laisvųjų (karališkųjų) valstiečių. Jo tėvas buvo eiguly (medininkas), turėjęs kaime nedidelį žemės sklypą. Jo giminaičiui kun. S. Lopacinskiui materiališkai parėmus, S. Daukantas šešis metus mokėsi dominikonų mokykloje Žemaičių Kalvarijoje. 1814 m. jis baigė šią mokyklą ir ruošėsi tolesnėms studijoms. Bet tais pačiais metais mirė ir jo globėjas. Tada jis, su keliais rubliais kišenėje, pėsčias nuėjo į Vilnių ir ten stojo į gimnaziją. Už poros metų ją baigė ir 1816 m. stojo į Vilniaus universitetą. Kadangi tuo metu valstiečių vaikais aukštesniųjų mokyklų lankyti negalėjo, tai Daukantas pats pasidirbo bajoriškus dokumentus. Versdamasis pamokomis — jis mokėsi. Pirmuosius du metus jis lankė literatūros fakultetą, o 1818 m. perėjo į moralinių-politinių mokslų fakultetą, kurį baigė 1823 m. teisių kandidato laipsniu. Istorijos fakulteto tuo metu universitete nebuvo. Daukantas ir toliau tęsė studijas universitete ir 1825 m. gavo teisių magistro diplomą. Jo mokslo draugais buvo poetas Adomas Mickevičius, I. Domeika ir keli žemaičiai studentai.

Baigęs aukštuosius mokslus universitete, Daukantas tais pačiais metais išvyko į Karaliaučių tolesnėms istorijos studijoms. Tačiau svarbiausias šios misijos tikslas buvo tas, kad Daukantas norėjo susipažinti su senais Lietuvą liečiančiais archyvais, kurie buvo Karaliaučiaus universitete.

Už pusės metų iš Vokietijos jis grįžo ir gavo vertėjo tarnybą Rygos generalgubernatoriaus raštinėje. Čia dirbdamas, Daukantas rinko istorinę medžiagą, esančią savo šefo archyvuose, ir studijavo latvių kalbą. 1835 metų pradžioje jis gavo Peterburge nedidelę vietą senate, su 300 rublių metinės algos, o nuo 1837 m. vidurio buvo perkeltas į Lietuvos **Metriką**, tos **Metrikos** vedėjo padėjėju. Čia dirbdamas jis galėjo prieiti prie svarbių istorinių dokumentų, kurie dar niekur nebuvo paskelbti. Tų dokumentų nuorašais Daukantas vėliau pasinaudojo ra-

šydamas Lietuvos istoriją. Gyvendamas Peterburge jis išleido ir kai kuriuos savo istorinius raštus, daugiausia Ksavero Konopackio lėšomis. Kai 1842 m. iš Vilniaus Peterburgan buvo perkelta dvasinė akademija, su ja atvyko ir kun. M. Valančius, kuris žadėjo išleisti Daukanto Lietuvos istoriją, bet pažado neištesėjo.

Sveikatai pašlijus, Daukantas 1850 m. grįžo Lietuvon trijų mėnesių atostogų, bet Peterburgan jau daugiau nebegrįžo. Iš tarnybos pasitraukė su 42-jų rublių metine "pensija". Jis apsigyveno Varniuose prie vyskupo M. Valančiaus, kuris jam, kaip personaliniam sekretoriui, mokėjo 22 rublius per mėnesį. Tuo patim kartu S. Daukantas rinko tautosaką, senovines dainas ir medžiagą ruošiamam žodynui, bet nieko nespausdino: savo lėšų neturėjo, o kitų leidėjų nesurado.

Tačiau Daukantas pas Valančių ilgai išsilaikyti negalėjo. Mat, jis (Daukantas) buvo didelis Lietuvos senovės mylėtojas ir neretai pasikalbėjimuose bei raštuose smerkė kryžiuočius, jų naikinimą Lietuvos ir neva nešamą Lietuvai krikščionybę. Negyrė jis nė popiežių, rėmusių kryžiuočių išpuolius. Valančiui tokios "nekrikščioniškos" Daukanto kalbos bei raštai nepatiko. Jis ne tik kad neišleido jo Lietuvos istorijos, kaip buvo žadėjęs, bet už poros metų ir patį Daukantą išvarė. Sąžinės išmetinėjamas, Valančius buvo Daukantą susigražinęs, bet neilgam. Daukantas atsidūrė labai varganoje padėtyje. Jo "pensija" buvo menkutė! Bandė gauti kokią nors tarnybėlę, bet nepavyko. Toms pastangoms neišdegus, apsigyveno pas savo bičiulį Petrą Smuglevičių netoli Mintaujos. Čia jis išsilaikė, su tūlom pertraukom, iki 1859 m., o 1861 m. prisiglaudė pas Papilės kleboną kun. I. Vaišvilą, kuris 1863 m. sukilimo laiku buvo suimtas. Tuomet Daukantui teko gyventi iš mizernos savo "pensijos". 1864 m. Vaišvilą paleido, bet Daukantas neužilgo mirė.

S. Daukanto raštai pasižymi romantinės praeities didybės kėlimu. Tačiau jis buvo kartu liaudies švietėjas ir realistas. Jis rašė valstiečiams patarimus apie bites, šieno auginimą, miško priežiūrą, apynių bei tabako auginimą ir kitus ūkinius reikalus.

Filologijos mokslų kandidatė docentė M. Lukšienė apie Daukantą kaip rašytoją sako:

"Simonas Daukantas buvo vienas žymiausių ir produktyviausių XIX amž. pirmosios pusės lietuvių kultūros ir literatūros veikėjų. Jo literatūrinė-kultūrinė veikla buvo labai plati ir įvairi. Pagrindiniai Daukanto veikalai priklauso istorijos mokslo sričiai, tačiau jis paliko ir kelis tautosakos srities darbus, keletą grožinės literatūros vertimų bei sekimų, daugelį pamokomojo, praktinio pobūdžio knygelių ir vadovėlių, domėjosi kalbos mokslo klausimais. Daukantas buvo vienas žymiausių lietuvių visuomeninės minties atstovų XIX amž. pirmojoje pusėje. Dėl reikšmingos literatūrinės-šviečiamosios veiklos, turėjusios poveikio lietuvių raštijos vystymuisi, dėl gausių beletristinių elementų istoriniuose veikaluose S. Daukantui priklauso svarbi vieta ir lietuvių literatūros istorijoje".*)

Rašyti S. Daukantas pradėjo gana anksti, dar būdamas žemaičių Kalvarijos mokykloje. 1813 m. jis paruošė pirmąjį savo darbą—"Prižodey surinkty Metuose Pona 1813". 1822 m. būdamas universitete, jis parašė "Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių", darė vertimų; 1838 m. parašė "Istorija žemaitiška", 1845 m. "Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių" (Jokūbo Laukio slapyvardžiu), 1850 m. "Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje" ir keletą kitų. Nemaža Daukanto raštų liko neišspausdinta. Kai kurie jų ir dabar "ilsisi" įvairiuose archyvuose.

Bene tik svarbiausi S. Daukanto veikalai bus jo "Būdas" ir "Historyje žemaitiszka", kuri, jau autoriui mirus, sugadinta kalba ir stiliumi (kun. A. Burbos "perrašyta"), 1891-96 m. buvo išspausdinta "Wienibėj Lietuvinkų", o 1897 m. išleista atskirai dviem tomais.

Tasai Daukanto veikalas dabar žinomas, kaip "Lietuvos istorija". Nedaug jos egzempliorių, ypatingai I-jo tomo, yra kur užsilikę.

Verta pažymėti, jog vienintelė Daukanto knygėlė, "Apie sėjamas pašarines žoles"

*) "Lietuvių literatūros istorija", I tom., psl. 463.

(Jono Varno slapyvardžiu), išleista **Vilniuje** (1854 m.) ir vienintelė knyga išspausdinta **jo vardu** buvo "Dajnes žiamaytiu" (1864 m.). Nenorėdamas pakenkti savo tarnybai ir vėliau "pensijai" bei savisaugai, jis pasirašinėjo visokiais slapyvardžiais, k. t.: S. Tiewelis, M. Žeimys, Motiejus Shauklys, K. W. Myle, Jokubas Laukis, J. Dewinakis, Jonas Ragaunis, Jonas Girdenis, S. D., Jonas Purvys, Antonas Wajnejkis, Jonas Wangis, Antonas Žejmys, Jonas Ejnoras, Antonas Dagus ir kitais.

Apie Daukanto literatūrinius darbus platokai rašo docentė M. Lukšienė. Didoku jos minčių pluoštu čia pasinaudosime:

"Daukantas savo istoriniuose veikaluose kritikavo Lietuvos feodalų kosmopolitizmą, jų sulenkėjimą, pasisakė prieš baudžiąvą ir nacionalinį pavergimą, stengėsi iškelti senovės lietuvių kovas dėl gimtojo krašto laisvės, smerkė grobikiškus teutonų ordino puolimus, kryžiuočių veržimąsi į Lietuvos žemes, jų plėšikavimus ir žiaurumus, pridengtus krikščionybės **skleidimo skraiste**. Kartu Daukantas smerkė ir popiežių politiką Lietuvos atžvilgiu, jų talkininkavimą teutonų ordinui. Visa tai buvo pažangūs momentai Daukanto istoriniuose veikaluose, jie padėjo teisingai nušviesti lietuvių tautos praeitį. . .

Žymiai pažangesnių ir teisingesnių minčių randame Daukanto "Būde". Šiame veikalė jis bandė pavaizduoti lietuvių tautos nacionalinį charakterį, apibūdinti senovės lietuvių materialinį ir dvasinį gyvenimą, visuomeninę santvarką. . . Veikalė žymu Daukanto noras parodyti laisvos, neklasinės, nežinančios išnaudojimo visuomenės egzistavimą Lietuvos praeityje. Jo "Būde" senovės lietuvių gyvenimas pavaizduotas kaip didžiausias kontrastas baudžiąvinei santvarkai ir carizmo despotijai. Daukantas griežtai pasisako prieš bet kurį pavergimą, laisvę laiko žmogaus įgimta teise. . . Tikyba Daukantas klaidingai laiko įgimtu žmonėms dalyku, bet pastebi, kad kunigai pirmieji ėmėsi žmones valdyti ir tikybą naudoti savo valdžiai stiprinti. . .

Daukantas rašė žemaičių tarme. Jo raštų žodynas labai turtingas: jame gausu žodžių, paimtų iš senųjų lietuviškų raštų, pa-

ties Daukanto sukurtų naujadarų, skolinių iš latvių kalbos ir pan. Jo raštų kalba gryna, tačiau dėl žodyno gausumo ir sunkios sakinių sandaros — vargiai suprantama kitų tarmių skaitytojams. Daukanto stilius pasižymi ilgais periodais. Vėlesnieji Daukanto raštai parašyti jau kiek lengvesne kalba.

Daukanto raštai, būdami liaudiškos krypties ir pažangių tendencijų, turėjo didelę reikšmę XIX a. viduryje lietuvių liaudžiai šviesti, jos nacionaliniam sąmoningumui kelti. Daukanto literatūrinis palikimas ypač išpopuliarėjo lietuvių nacionalinio judėjimo laikotarpiu — XIX a. pabaigoje, kai buvo išleisti pagrindiniai jo istoriniai veikalai. Kai kuriuos Daukanto istorinių veikalų teiginius lietuvių buržuazija bandė panaudoti savo nacionalistinės ideologijos interesais, tačiau svarbiausieji Daukanto raštai apamai turėjo pažangios, išliekamosios reikšmės. Tarybų Lietuvoje iš Daukanto literatūrinio **palikimo išleistas** būdingesniųjų kūrinių rinkinys".*)

Tačiau reikia atminti, jog S. Daukantas rašė XIX-jo amžiaus pirmojoje dalyje, vystantis kapitalistiniams santykiams Lietuvos feodalinėje visuomenėje. Todėl jo samprotavimai bei išvados ne visur ir ne visuomet atitinka mūsų dienų supratimą ar ideologiją. Prof. J. Žiugžda, nagrinėdamas S. Daukantą naujoje šviesoje, sako:

"Atžymint S. Daukanto darbų reikšmę, negalima užmiršti jo pažiūrų ribotumo.

Lietuviškieji buržuaziniai nacionalistai ir jiems tarnavusi buržuazinė historiografija savo klasiniams interesams kėlė ir aukštino kaip tik silpnąsias S. Daukanto kūrybos ypatybes, jo Lietuvos kunigaikščių idealizavimą, tai, kad Daukantas nematė klasių ir klasių kovos Lietuvos feodalinėje valstybėje ir kt. Buržuaziniai nacionalistiniai istorikai ir literatai kaip tik slėpė nuo skaitytojų visa tai, kas buvo tikrai progresyvu Daukanto kūrybiniam palikime.

Atmenant visa tai, kas Daukanto kūryboje, jo veikime yra susiję su jo klasiniu ribotumu, su jo idealizuojamomis pažiūromis į Lietuvos istoriją, Lietuvos darbo žmonėms

*) Ten pat, psl. 468, 469, 470.

O mūsų Žemė tikrai sukasi!

Galileo Galilėjus 400 Gimimo Metines Minint

1633 metų birželio 22 dieną Minervos vienuolyne buvo didelės iškilmės. Į minkštus suolus susėdo kardinolai su iškilmų rūbais, soste sėdėjo popiežius. Salė buvo pilnutėlė kunigų ir vienuolių. Išdidžiai jie žiūrėjo į aukštą žilaplaukį, klūpantį ant kelių Galilėjų, kuris turėjo išklausti šį inkvizicijos teismo sprendimą:

“... Tu, Galilėjau, sūnau florentiečio Vinčenco Galilėjaus, turįs 70 metų, 1615 metais šiame teisme buvai kaltinamas tuo, kad laikei teisinga ir platinai liaudyje netikrą mokslą, pagal kurį Saulė yra pasaulio centre ir nejuda, o Žemė sukasi apie savo ašį; tuo, kad turėjai daug mokinių, kuriems dėstei ši mokslą; tuo, kad ryšium su šiuo mokslu tu susirašinėjai su kai kuriais Vokietijos matematikais; tuo, kad išleidai keletą raštų apie Saulės dėmes ir šiuose raštuose minėtą mokslą paskelbei esant teisingą. Kai tau nuolat buvo primenama apie tavo paklydimą, darant tau priekaištus šventojo rašto pagrindu, tu atsakydavai, kad šventasis raštas tau nerūpi. Pagaliau atsirado pasaulyje egzempliorius kito tavo kū-

Simanas Daukantas kaip tik yra vertingas ir atsimintinas tuo, kad jis demaskavo lietuvių tautos priešų—popiežių ir Vakarų Europos feodalų kraugeriškus žygius prieš Lietuvą ir tų žygių veidmainingą priedangą — katalikų bažnyčią, kad jis aukštai vertino ir rinko lietuvių liaudies kūrybą, kad jis gynė nuo feodalų ir kunigų persekiojimų lietuvių kalbą. Šie S. Daukanto literatūrinio darbo momentai, atspindintieji lietuvių liaudies plačiųjų masių mintis ir siekimus, įeina į lietuvių tautos demokratinės kultūros palikimą.” (“šviesa”, 1954 m., Nr. 4).

Simonas Daukantas, kaip pionierius istorikas, tautosakos rinkėjas, švietėjas, kultūrininkas, mokslo populiarintojas ir liaudies draugas—vertas neužmirštino atminimo lietuvių tautos istorijoje. Garbė kukliam, pasišventusiam rašytojui.

rinio — laiško vienam iš pirmųjų tavo mokinių, ir tu jame, sekdamas Koperniko svaičiojimais, išvystei kai kuriuos teiginius, priešingus sveikam protui ir šventajam raštui. Todėl šiame teisme, siekiant atskirti žmones nuo blogio ir pagundos, kurios atsirado dėl tavo elgesio ir kurios grėsė tikėjimo grynūmui, mūsų viešpaties ir jų šventybių kardinolų įsakymu šiai aukščiausiai ir pasaulinei inkvizicijai buvo apsvarstyta Koperniko hipotezė apie Saulės nejudėjimą, ir mokyti dievo žodžio skelbėjai priėmė šiuos du teiginius:

1. Nuomonę, kad Saulė yra Visatos centre ir nejuda, laikyti nevykusia, filosofiskai melaginga ir eretiška, nes ji prieštarauja šventajam raštui.

2. Laikyti žemę ne Visatos centru ir judančia yra nuomonė nevykusi, filosofiskai klaidinga ir priešinga tikėjimo dvasiai.

... Kongregacija patvirtino dekretą, kuriuo buvo draudžiamos visos knygos apie šios rūšies mokslą kaip klaidingos ir priešingos šventam ir dieviškam raštui.

... Praėjusiais 1632 metais buvo parašyta knyga, išleista Florencijoje, kurios viršelis rodo, kad tu esi jos autorius. Iš to, kas išspausdinta toje knygoje, kongregacija sužinojo, kad klaidingas mokslas apie Saulės judėjimą kas dieną stiprėja. Ši knyga, rūpestingai ją išnagrinėjus, parodė, kad tu nusižengei tau padarytam išpėjimui ir toliau gynei nuomonę, kuri yra bažnyčios prakeikta ir pasmerkta. Minėtoje knygoje tu įvairiais būdais stengiesi parodyti, kad klausimas dar nepilnai išspręstas, o Koperniko mokslas visai įtikinamas.

... uždrausti knygą “Dialogai” ir tave patį uždaryti neribotam laikui į kalėjimą. Kaip atgailą skiriame tau tris metus kas savaitę perskaityti septynias atgailos psalmes.”

Sprendimą pasirašė septyni žymiausi Romos kardinolai.

Galilėjus, išklauses šį neteisingą inkvizi-

cijos teismo sprendimą, turėjo perskaityti jam paduotą raštą, kuriuo išsižadėjo viso to, ką iki šiol skelbė ir kas jam buvo brangiausia. Išsižadėjo viešai todėl, kad neturėjo jėgų kovoti: buvo ligotas, jam jau buvo 70 metų, o tie penketas mėnesių tardymo, kurie vyko niūriuose inkvizicijos kalėjimų požemiuose, galutinai jį palaužė. Nėra tikrų žinių, ar Galilėjus buvo kankinamas. Bet tikrai aišku, kad jam buvo parodytos kankinimo kameros ir tie įrankiai, laukiantys tų, kurie nepasiduoda bažnyčios valiai, kurie drįsta galvoti ir kalbėti kitaip, negu mokė "šventoji" bažnyčia. Galilėjus žinojo, kad kankinimo kameroje žmonės prisipažindavo bendravę su velniais, dalyvavę raganų puotose ir darę kitus nebūtus dalykus. Ir Galilėjus jau neturėjo jėgų drąsiai iškentėti žiauriausius kankinimus ir su pakelta galva kopti į laužą, kaip padarė Bruno.

1642 metais Galilėjus mirė. Prie jo mirties patalo stovėjo du inkvizicijos agentai, džiaugdamiesi, kad pagaliau mirė žmogus, kuris nebuvo linkęs jiems nusileisti. Ir po jo mirties bažnyčia ilgai kovojo su Galilėjumi. Jo raštai buvo renkami ir deginami. Inkvizicija pasipriešino ir paskutiniam Galilėjaus norui — palaidoti jį Florencijoje. Ir tik po 100 metų Galilėjaus palaikai buvo perkelti į Florenciją.

Daugelį dėsnių, su kuriais mes susipažįstame mechanikos kurse, nustatė Galilėjus. Galilėjus visur rėmėsi eksperimentu. Pizoje yra garsus pasviręs bokštas, kuris ir šandien stebina turistus. Nagrinėdamas kūnų kritimą, Galilėjus iš šio bokšto mėtė akmenis ir kitus sunkius daiktus ir parodė, kad jie, nors yra iš skirtingų medžiagų ir skirtingo svorio, visi krinta vienodai. Su Galilėjaus vardu susijęs ir svyravimo dėsnių nustatymas.

Galilėjaus gyvenimo metais vyko kova tarp dviejų pasaulėvaizdžių. Vienas jų — senasis rėmėsi Ptolomėjaus teorija, kuri buvo paranki ir bažnyčiai. Bažnyčios atsto-

vams patiko mintis, kad dievas Žemę, o tuo pačiu ir savo kūrinį žmogų pastatęs pasaulio centre. Todėl bet kokios pastangos "išstumti" Žemę iš Visatos centro griovė biblijos ir "šventųjų tėvų" teiginius, o su bažnyčia nesutiko.

Tačiau, besivystant astronomijai, atsirado žmonių, kurie matė visus Ptolomėjaus sistemos trūkumus. Vienas tokių buvo lenkų mokslininkas Kopernikas, kuris XVI šimtmecio pradžioje sukūrė naują heliocentrinę sistemą, pagal kurią Visatos centre yra Saulė, o aplink ją juda Žemė ir kitos planetos.

Galilėjus buvo karštas Koperniko mokslo šalininkas. Jis ryžosi įrodyti, kad Koperniko mokslas teisingas. Čia jam padėjo žiūronai, kuriuos Galilėjus pirmasis nukreipė į dangų. Nukreipęs savo teleskopą į Mėnulį, jis pamatė ten kalnus, jūras ir sugriovė Aristotelio ir kitų teiginį apie dangaus kūnų idealiai lygų paviršių ir apie tai, kad Žemės paviršiaus nelygumai niekur nepasikartoja. Galilėjus atrado Jupiterio palydovus ir nustatė Veneros fazes.

Pasakojama, kad Galilėjus, perskaitęs Minervos vienuolyne jam paduotą Koperniko ir savo mokslo išsižadėjimo tekstą, atsikėlė ir pasakė:

— O vis dėlto ji sukasi.

Žinoma, Galilėjus tų žodžių garsiai neištarė. Už juos jis būtų perėjęs per kankinimo kameras, atsidūręs lauže. Bet šandien mes drąsiai galime pasakyti: Žemė tikrai sukasi. 1672 metais vienas mokytojas teologas rašė, kad už Koperniko mokslą yra 49 įrodymai, o prieš šį mokslą — 77. Tai jau buvo didelė nuolaida, nes prieš 100 metų bažnyčia nepripažino nė vieno įrodymo Koperniko mokslui. 1835 metais iš draudžiamųjų knygų sąrašo buvo išbraukti veikalai, kurie gynė Koperniko mokslą. Bažnyčia šį kartą kapituliavo. Ji "leido" Žemei suktis.

Tai buvo Koperniko ir Galilėjaus mokslo pergalė.

H. Jonaitis

Fizikos-matematikos mokslų kandidatas

LAIMĖ ŠYPSOSI DARBŠTIESIEMS

(Apybraiža)

ED. AUSTYNAS

Saulė greit artėjo prie horizonto. Ji atrodė skaisti, didelė. Ilgais šešėliais nutįso pakelės beržai, o namų languose besileidžiančios saulės spinduliai tviskėjo gaisru. Abiejose plento pusėse rikiavosi rugių gūbos... Rugiapiūtė buvo pačiame įkarštyje.

Autobuse, riedančiam Utenos link, prie lango sėdėjo mergina. Jos ramiame, jauname veide švietė svajinga šypsena, plaukus draikė besiveržiančio pro langą vėjo srovė, akys sekė besiplečiančią už pušyno saulę, lyg sakydamos: "Visam gyvenimui paliks atmintyje ši diena. Juk aš Lietuvos žemės ūkio akademijos studentė".

Nuo vaikystės dienų Elvyrą Pilkauskaitę traukė ir viliojo gamtos paslaptys. Nesuprantama ir nežinoma buvo, kodėl laukuose banguoja javai, kodėl žydi pievų gėlės, kodėl sugrįžta paukščiai? Pavergė ją gamtos grožis, o jautri širdis ir posmus sudėjo:

Nurimęs vėjas tyliai šnara,
Ir glosto varpas pamažu,
Nakties padžiautą rūko skarą,
Suranda rytas tarp beržų.

—:—

Kai vaga garavo
It riekė šilta
Tu jautei, kad tavo
Laimė čia skirta.

Lyg upokšnio vanduo bėgo studijų dienų. Ir visada Elvyra buvo ten, kur sunkiau, kur atsakingiau, su nepaprastu smalsumu sekė kiekvieną dėstytojo žodį, ilgas valandas prasėdėdavo skaitykloje prie mokslinės ir grožinės literatūros. Kiekviena diena Elvyrai atnešdavo ką nors naujo, nepažinto ir ji, lyg ištroškęs žmogus, gėrė mokslo žinias. Būdama darbšti, stropi, ji gerai mokėsi, padėdavo grupės draugėms, savo švelniu žodžiu užjausdavo bendraamžių nesėkmes. Visuomeninis darbas Elvyrai tapo antrąja gyvenimo dalimi. Ir dažnai šią paprastą mergaitę galėdavai pama-

tyti studentų mokslinės draugijos užsiėmimuose, ar su naujų eilėraščių pluoštu skubančią į "Žemės ūkio specialisto" redakciją, karštai besiginčijančią svarstant jaunųjų literatų kūrybą, skaitančią savo jautrias eilutes literatūrinių vakarų metu arba savo grupėje.

Elvyra nemoka džiaugsmo slėpti savyje. Ji išlieja jį savo eilėrašciais, dalijasi su draugėmis. Kolektyvo džiaugsmui jai tapo asmeniniu džiaugsmu. Štai tokia ji — pareiginga ir veikli komjaunuolė.

Bėgo studijos ir Elvyra vis giliau ir giliau pažino ir pamėgo savo pasirinktąją agronomės specialybę. Ji suprato, kaip reikalingos mokslinės žinios mūsų žemdirbiui. Troškimas jam padėti vertė Elvyrą mokytis stropiai ir sąžiningai. Laki vaizduotė, nuspalvinta lyrinėmis spalvomis, norėjo matyti mūsų kolūkiniuose laukuose vis brandesnės varpas, baltai žydinčius sodus ir daugiau laimingo šypsnio žemdirbio darbe:

Paspausti rankas prakaituotas,
Kad jėgą pajusčiau delne.
Norėjau karštai padėkoti
Už duoną, saulėtas dienas.

Ir ne tik žodžiu, bet ir darbu nenuilstanti studentė buvo pavyzdžiu visiems. Puičiai ji dirbo organizuotame kaupiamųjų kultūrų universitete, sistemingai rinko duomenis diplominiam darbui.

Atėjo gamybinė praktika. Kaip viena aktyviausių studentų mokslinės draugijos narių Elvyra Pilkauskaitė skiriama į žemdirbystės instituto Joniškėlio filialą. Karšta ir saulėta buvo prabėgusių metų vasara. Dažnai kaktoje sutviskėdavo prakaito ramos lašeliai, dažnai išdžiūdavo gerklė... Bet Elvyra visur spėdavo, viską padarydavo. Štai, būdavo, rytas ji skuba į laboratoriją, arba į cukrinių runkelių bandymo lauką, o vakare parimdavo prie naujo eilėraščio ar naujo "Mokslas ir gamyba" sien-

laikraščio numerio, prie knygos. Kiek kartų ir kaip dažnai po darbo valandų Elvyra atsidėjusi gilinasi į savo bandymų analizes, o kai buvo organizuojama geriausių studentų mokslinės draugijos narių ekskursija į Leningradą, Elvyra ligi išnaktų ravėjo savo bandymų sklypelį, kad išvažiuojant jis paliktų sutvarkytas. Geru žodžiu ir dabar mini Elvyrą akademijos dėstytojai ir studentai. Ir vargu ar atsiras tokių, kurie nebūtų skaitę jos eilėraščių apie mylimą jos lyrinį herojų, gyvenantį jaunatvišku veržlumu ir optimizmu, trokštantį savų rankų darbu kurti laimę. Ji viena geriausių akademijos jaunųjų poečių.

Pasibaigė gamybinė praktika. Tėviškėn atėjo spalvingas ruduo. Išsidraikė voratinklų gijos. Bangavę javais laukai supil-

kavo arimais, vešliai isibujojo žiemkenčių želmanys, vis dažniau dangumi slinko sunkūs lietaus debesys. Buvo atostogų metas. Tik Elvyra liko darbe ir toliau sistemingai tęsė savo bandymus. Meilė tiriamajam darbui užvaldė ją.

O dabar, kai saulutė kyla vis aukščiau ir aukščiau, kai paryčiais nukara nuo stogų ilgi varveklių pirštai, mūsų diplomantams liko visai nedaug gyventi studentų tarpe. Aukštai pakilęs vyturys šaukia į plačius gimtinės laukus. Išėisi ir tu, Elvyra, su šypsena, su jaunatviška daina, su ryžtu degančia širdimi.

Ir keičiasi mūsų diena,
Ir aušta rytojūs gražus,
Kai Partija, liaudis mana
Suteikia tau oro sparnus.

DARBDAVYS IR DARBININKAS

Darbdavys:

Ko gi tu, Juozai, vis zurzi prieš mane?
Kas yr' negero gi tavo nuomone?
Juk tu gi dirbdams nuolat pas mane
Save ir savo šeimyną maitini.

Tai kogi tau reik dar daugiau?

Darbininkas:

Aš tau, ponuli, vis dirbu iš širdies,
Bet neuždirbu kiek reikia dėl savęs.
Šeimą tik pushadžiai visad maitinu,
Nes, mat, nesuduriu galo su galu.

Taigi, man reik daugiau algos.

Darbdavys:

Juozai, turi darbą, tai jį ir turėk
Ir daugiau niekad apie jį nekalbėk.
O jeigu tu vis zurzėsi ir verksi,
Tai jau žinok, kad be darbo paliksi.
Ir neužmiršk ką aš sakau.

Darbininkas:

Tu besamdydams vargšus darbininkus
Vis krauni sau dolerių milijonus.
Tai, mat, kokia čia nežmoniška tvarka,
Kurioje leista arba duota valia
Išnaudot žmogų žmogumi.

Jonas Juška

GAL GYVENIME BŪNA...

Gal gyvenime būna lengvučių takų.

O mane — neišmindžioti traukia.

Ir jei darosi kartais labai sunku, —

Aš remiuos į tave, mano drauge.

Tavimi, tarsi sąžine savo, tikiu.

Ir į raumenis — jėgos renkas.

Su manim — ne tik žvilgsnis tavų akių,

Bet ir dvi tavo mylinčios rankos.

Niekad žemėje meilės nebus per daug.

Jos kiekvieną akimirką reikia.

Daug takų neišmindžiotų teks ir tau —

Eiki, būsiu šalia aš. Eiki!

Aš nenoriu gyvent ir trumpiausios

dienos —

Be tavęs, be tavęs vienos...

Aš niekad savo širdžiai

Neieškau ramumos.

Lai plaka vėtrų kirčiai

Ją žygiuos tolimuos.

Lai džiaugias ar kankinas,

Patirdama aistras, —

Ji skausmo nepažinus,

Ir laimės nesupras.

1964, rugp. 1 d.

Eduardas Selelionis

Trumpai apie gamtą

Gamtoje viskas gimsta, auga, sensta ir miršta, bet mirusiųjų kūnų (daiktų) medžiaga bei materija niekad neišnyksta, neišsibaigia. Gamtoje yra toks jau susiformavęs patvarkymo procesas: Vienus daiktus griaut, ardyt, naikint ir iš subyrėjusių daiktų neišnykstančios medžiagos elementų vėl evoliucijos keliu tverti naujus.

Tokiu būdu susiformavo bei atsirado ne tik mūsų planeta—žemė, bet ir visi kiti dangiški kūnai, kaip antai: žvaigždės, saulės, planetos, jų palydovai — mėnuliai, kometos, meteorai ir t.t. Tokiems susiformavimams ėmė astronomiškai metų skaitliavimai, vadinami **“perijodais”** ir **“epochomis”**.

Gamtos reiškiniuose nėra nieko amžino, nekintančio, pastovaus. Pagrindinė pasaulio ypatybė — nuolatinis keitimasis, begalinis materijos perėjimas iš vienos formos į kitą. Tik laikas, medžiaga ir gamtos jėga bei energija yra amžini, ir be pradžios, ir be pabaigos.

Niekas negali sužinoti, kada tas amžinas gamtos “ratas” pradėjo suktis ir kada jis sustos. Nesužinota todėl, kad tas taip vadinamas svietas berybėje visatoje neturi pradžios nei pabaigos.

Žmogaus pažinimas pasaulio visą laiką vystosi kartu su mokslo augimu. O mokslui nėra galo. Astronomai ir kiti mokslininkai, su vėliausiais techniškais išradimais, nors labai daug nežinomų gamtos paslaptubių susekė, ištyrė ir sužinojo, bet tas viskas nereiškia, kad jiems jau nebeliko tolimiesiems gamtos tyrinėjimams dirvos. Visas mokslo šakas, galbūt, sustabdytų bei nukirstų tik **branduolinės atombombos**, patekę į desperatų, siaurapročių bei kerštinčių kontrolę. Bet apie tai mes čia nekalbėsime, nes tai skirtinga tema.

Šiuo rašinėliu nesiėmiau išaiškinti **gamtą**, o tik troškau paakstinti mielą skaitytoją prie gilesnio studijavimo gamtos mokslų! Gamtos mokslai yra vieni iš svarbiausių, kurių mums, paprastiesiems žmonėms, trūksta ir kurie randasi užvožtų knygų puslapiuose ir laukia skaitytojų!...

Tiems, kurie norėtų plačiau panagrinėt mokslus apie gamtą, nuoširdžiai patariu perskaityt nors šias 4-rias knygas:

1) **“Kaip ir Kokių Būdu Svietas Prasidėjo, Kaip ir Kokių Būdu Svietas Pasibaigs”;**

2) **“Paėjimas Organiško Svieto”;**

3) **“Pasaulio Stebuklai”** (šią knygą, 409 puslapių, išvertė Dr. J. J. Kaškiaučius iš vokiečių kalbos, Prof. Ernesto Hekelio veikalas — **“Die Weltraethsel”**);

4) **“Religija Ir Jos Socialė Reikšmė”** (šią knygą, 1-mą tomą, 300 puslapių, parašė Dr. St. Matulaitis).

Virš įvardytas knygas, trečią ir ketvirtą, išleido mūsų garbinga organizacija — Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija.

J. Vilkelis

APIE VĖJĄ

Šiandiena esi išdykęs —
Tavo pirštai visur prasiskverbia.
Šukuosenos — niekam tikę,
Tai tavo, vėjau, darbas.

Mergaitės tiek veidrodžius barė,
Ir jie išdailint turėjo.
Mergaitės ir kelia karą
Šeštadieniais su vėju.

O man tu sielą švarini,
Išneši sūkurium dulkes,
Mes pasimatymus suderinam —
Išvaikom debesų pulką.

Būk visada gaivalingas!
Tegu sau pyksta mergaitės.
Tu mums labai reikalingas,
Kai supas diena įkaitus

Ant mūsų lūpų ir rankų,
Kai plytos sunkios palieka,
Tave pasišaukti tenka
Ir tavo lūpų siekiam.

Rimgaudas Graibus

“NEPRIKLAUSOMYBĖS” PRELIUDIJA

Iš ruošiamo spaudai pamfletų ir feljetonų rinkinio “Karaliai ir kopūstagalviai”.

DONATAS RODA

Viename Paryžiaus kabarete 1919 metų rugsėjo mėnesį buvo diplomatiškai tvanku ir politiškai triukšminga. Prie gausių staliukų tabako dūmuose užė įvairiaspalvė publika — su generoliškais mundirais ir feodalinių laikų kostiumais, su moderniškais frakais ir išsityrusiais, įtartinos išvaizdos drabužiais. Geriau įsižiūrėjus galima buvo atpažinti nusikaraliavusius kunigaikščius, gubernatorius ir bajorus, kuriuos Spalio revoliucijos vėjas atpūtė iš Rytų į Vakarus.

Kai kurie vakariniai Paryžiaus laikraščiai pavadino juos “karališkais pilgrimais”. Šį kartą jie nekeliavo maldininkauti į Jeruzolimą ar Meką, o po Spalio “Auroros” šuvių galvotrūkščiais atbildėjo į Paryžių. Tuo metu čia buvo atvykusi Dėdės Samo svita į “Taikos konferenciją” spręsti pokarines problemas, dalinti žemes ir karalkrėslus. Tai ir buvo svarbiausioji “Meka”, iš kurios daugelis čia atbėgusių tikėjosi susilaukti stebuklų.

Tvankaus kabareto publika buvo karinagai nusiteikusi, be atvangos grūmojo bolševikams ir pragertais balsais šūkavo:

— Už karalių, už naują carą!

Kabareto kampe, skirtame trečiaielei publikai, kažkas garsiai klykė apie Lietuvą ir jos karalių:

— Vivat, Lietuvos karalius!

— Vivat grafas!

Tokie šūkiai tuomet nieko nestebino, nes Lietuvos karaliaus sostas dar buvo laisvas. Kombinacija padaryti Vokietijos kaizerio giminaitį Viurtembergo princą grafą Vilhelmą Urachą Lietuvos karalium “Mindaugu II” pakibo ore. Veltui smetoniškoji taryba, paskelbusi Lietuvos “nepri gulmybę”, siūlė Vokietijos kaizeriui paimti Lietuvą savo globon; veltui kunigai Purickis, Stepnaitis ir Bartuška sukūrė “teoriją”, kad minėtasis Urachas esąs kilęs iš Mindaugo giminės; veltui smetoninės tarybos įgaliotiniai užsakė grafui Urachui karaliaus vainiką,

rengdamiesi jo vainikavimui. Spalio revoliucijos pergalės poveikyje pasikeitusi situacija sugriovė visus planus prijungti Lietuvą prie Vokietijos. Kitaip sakant, būsimo Lietuvos karaliaus klausimas liko atviras. Štai kodėl Paryžiaus kabarete taip energingai šūkavo apie kažkokį Lietuvos karalių:

— Vivat grafas — Lietuvos karalius!

Bet tai jau buvo šūkaujama apie kitą grafą. Jei tuo metu į tą triukšmingą kabareto kampą būtų galėjęs žvilgtelėti kuris nors Biržų dvaro baudžiauninkas, jis būtų atpažinęs savo poną — jo šviesybę grafą Alfredą Tiškevičių ir čia pat išgirdęs svaiginančią naujieną: Biržų baudžiauninkų savininkas tituluojamas “Lietuvos karaliumi”!

Jo ekscelencija “Lietuvos karalius” grafas Tiškevičius, stengdamasis suvaldyti neklusnį liežuvį, dėkojo savo kompanijai už komplimentus ir kažkodėl atsisakinėjo nuo karalystės sosto. Į šį aukštą postą jis siūlė imperatorišką didenybę Kolčaką. Tačiau šiam pasiūlymui, kaip tuomet paaiškėjo, nerodė simpatijos Lietuvos kunigai, nes Kolčako ir Denikino armijose egzistavo keletą tūkstančių popų ir mulų. Pastarieiems atsikrausčius į Lietuvą, suprantama, susidarytų konkurencija religinio aptarnavimo srityje. Vienok po karštų debatų buvo prieita prie vieningos nuomonės, jog nėra reikalo būkštauti — užteks darbo visiems dvasinio kulto broliams. Todėl dar tą pačią dieną, pasklidus gandams apie Lietuvos perdavimą Kolčakui, lietuvieškieji “pilgrimai” skubiai pasikeitė su jo įgaliotiniais bičiuliškomis notomis.

Bet tomis dienomis labai greit keitėsi įvairiausi gandai, o tuo pačiu ir kabareto nuotaikos. Praėjus kelioms dienoms vėl atėjo liūdnos žinios: dar nežinia, ar Kolčakui bus lemta būti Lietuvos karaliumi. O Paryžiaus “Taikos konferencija”, kaip pasakojo gerai informuoti korespondentai, Lietuvos klausimą kažkodėl visiškai apėjo.

žodžiu, kandidatai į karalius ir karaliukus laužė galvas, kaip galima būtų užtikrintai grįžti į savo dvarus, fabrikus, bankus.

Kol didžiosios "Taikos konferencijos" galvos narpliojo painias pokario problemas, "mažų galvų" gyvenimas Paryžiaus kabaretuose tęsėsi savo ruožtu. Nors ir labai prislėgtoje nuotaikoje, čia mėgino linksmin-tis buvusieji caro generolai ir gubernatoriai, politiniai patarėjai ir valdininkai, jų tarpe ir į niūrų kampa nustumti atvykėliai iš Lietuvos. Kai kurie platesnio užmojo "karališkieji pilgrimai" jau buvo praradę kreditą kabaretuose, tačiau dar nebuvo praradę vilties gauti avanso grynais doleriais už būsimas kovas prieš "Rusijos muzikus".

— Kantrybės, panovie, karalius bus! — šaukė žaksėdamas grafas Tiškevičius. — Amerika, Čerčilis, hik... Prožit!

Lietuviškieji "pilgrimai" su viltimi žiūrėjo į grafa, išgarsėjusį sprendžiant sudėtingiausius klausimus. Aukštose sferose buvo pasakojama, kad savo laiku grafas Tiškevičius laimėjo ginčą net su pačiu Bavarijos karaliumi, norėjusiu užgrobti Biržų dvarą. Bet labiausiai kilmingos sferos vertino grafa už tai, jog jis buvo iš ypatingos grafų veislės. Antai, vienas iš jų — grafas Jonas Tiškevičius, kurio letenas gerai pažinojo Palangos ir kitų Lietuvos vietovių gyventojai, po baudžios panaikinimo garsėjo kaip kazokų atamanas. Ne vieną kartą jis su savo kazokais puolė valstiečius, atiminėjo iš jų žemę. Ne menkesniu karingumu pasireiškė ir jo sūnus Feliksas, kuriam buvo atitekusi Palanga. Žodžiu, mėlynas ir karingas grafų Tiškevičių kraujas rodė palankiausias davinis kovoje prieš muzikų valdžią Lietuvoje. Todėl nenuostabu, kad iš Paryžiaus kabarete sėdinčio grafo buvo laukiama kažkokios ypatingos misijos.

Kokiu būdu toji misija turėjo pasireikšti, nežinojo nė pats kilmingasis grafas. Galima sakyti, pats dievas čia pakišo grafa Tiškevičių į pagalbą tuo metu veikusiai Paryžiuje lietuviškų pilgrimų grupei, pasivadinusiai "Lietuvos delegacija taikos konferencijai". Turėdamas plačias pažintis, senas aristokratijos vilkas greit suvedė į pažintį lietuviškus provincionalus su garsiais į Paryžių atvykusiais užjūrio biznesmenais.

O šie, kaip ir pridera biznio žmonėms, greit suodė, kad iš Lietuvos galima padaryti gerą biznį be jokios rizikos. Ypač šiuo bizniu susidomėjo JAV kongresmanas Niujorko advokatas Valteris M. Čandleris, kuris sutiko už tam tikrą honorarą padaryti Lietuvos ponams netikėtą paslaugą.

Kaip jau buvo minėta, smetoninė taryba, paskelbusi Lietuvos "neprigulmybę", pasiryžusi už bet kokią kainą atiduoti Lietuvą jei ne Vokietijai, tai bet kuriai kitai Vakarų valstybei, nes Spalio revoliucijos banga neišvengiamai turėjo nuplauti ne tik smetonišką, bet ir visą kitą buržuazinį purvą. Ir štai tokioje kritiškoje būklėje advokatas ir kongresmenas Čandleris pažadėjo visą reikalą pakreipti palankiausia Lietuvos ponams linkme, jeigu...

Na, bet neužbėkime su "jeigu" pirmyn. Biznieriškas pokalbis tarp advokato Čandlerio ir minėtos "Lietuvos delegacijos Taikos konferencijai Paryžiuje" prasidėjo aukšto lygio politiniais samprotavimais:

— Jūs esate dolerio neverti patriotai, — rūsčiai pareiškė advokatas Čandleris. — Jūs leidžiate įsigalėti Lietuvoje bolševikams.

Lietuviškieji pilgrimai, išgirdę tokį žemą jų veiklos įvertinimą, nežinojo ką sakyti.

— Turime garbę pareikšti, — pradėjo įrodinėti vadinamos "Lietuvos delegacijos" pirmininkas Tomas Naruševičius, — kad mūsų patriotizmas jau praktiškai pasireiškė. Mes Lietuvoje naikiname ir sunaikinsime visus įtariamuosius ir net prijaučiančius bolševikams. Sunku pasakyti, kiek paklojome, nes tokios statistikos nevedame.

— Tokią statistiką, — kukliai įsiterpė sutanuotas delegacijos narys, — veda mūsų klebonijos.

— O kaip jūsų kaimuose? — susirūpinusiu balsu paklausė Dėdės Samo advokatas. — Sako, driskiai prieš farmerius sukilo?

— Mes turime poną Plechavičių, misterį, kuris su jais mažai kalbasi ir greit susidoroja, — pasigirdo pasididžiavimo kupinas lietuviško "tautos šulo" balsas.

— O-kei, tai gerai, — pagyrė kongresmenas.

— Taigi, pas mus yra patriotų! — pagyvėjo "delegacijos" vadovas Naruševičius. — Jų darbus drąsiai galima skaičiuoti tūkstan-

čiais lavonų. Tai tikras faktas.

— Jes... Bet pasakykite atvirai: kas nugalės? — paklausė apsikrus advokatas.

Nuleistos žemyn Lietuvos ponų nosys sa-kyte sakė: "Blogi dalykai, mister!"...

Vienok drąsinantis advokato Čandlerio balsas pagyvino nuliūdusius "patriotus":

— Junaited Steits, — kalbėjo jis, — gali duoti jums tiek ginklų, kad prieš kiekvieną bolševiką galėsite atkišti vamzdžius. Aš pasistengsiu, kad jūs gautumėte tuos ginklus į kreditą — tik kariaukite.

— Pas mus padėtis, mister, nėra dziuginanti, — ėmėsi aiškinti ponas Tomas Naruševičius. — Štai jūs teikėte ginklus, šaudmenis ir dolerius Kolčakui, Denikinui, Judeničiui ir kitiems karžygiams, o efektas ne koks. Iš jų ginklus atima bolševikai... Žmonių trūksta, mister.

— Nou, nenusiminkite, ponai—raminančiai pareiškė advokatas Čandleris. — Už tam tikrą kainą mes galime jums išnuomoti pirmos klasės karius — grynakraujus amerikiečius, išėjusius praktiką Filipinuose, Afrikoje ir kitur. Jie gerai valdo ginklą, būkite ramūs!

— Bet kaip bus su mūsų neprigulmybe? — paklausė "delegacijos" vadovas. — Mes paskelbėm Lietuvos neprigulmybę, bet niekas jos nepripažino. Net Amerika, kaip štai tvirtina ponas Voldemaras, griežtai nusistatė prieš mūsų suverenitetą.

— Už tam tikrą sumą aš galiu Amerikoje pratempti tos jūsų provincijos nepriklausomybę. Aišku? — biznieriškai pareiškė advokatas.

Kur čia nebus aišku, kai prasideda biznis! Reikia tik derėtis: kiek duoti grynais, kada likusią skolą gražinti ir t.t. Tuo labiau, kai reikia susikalbėti su tokiu veikliu biznismenu — kongresmenu Čandleriu.

Beliko tik pasirašyti kontraktą tarp "delegacijos" pirmininko pono Tomo Naruševičiaus ir misterio Čandlerio.

Kadangi kontraktas labai ilgas, mes pacituosime tik ištrauką iš sekančio dokumento:

"Iš Lietuvos delegacijos Paryžiuje posėdžio protokolo Nr. 82 apie nutarimą samdyti Amerikos Kongreso narį Čan-

dlery Lietuvos nepriklausomybės pripažinimui išrūpinti.

1919 m. rugsėjo 15 d.

Dienotvarkė:

1. Sutartis su Amerikos kongresmenu Čandleriu

... Jis apsiėmė varyti propagandą oficialinėse Amerikos sferose, kaipo Kongreso narys, per tris mėnesius už 5,000 dol., tuo siekimu, kad Amerika pripažintų Lietuvos nepriklausomybę. 2,500 dol. turi gauti dabar, o kitus 2,500 dol. vėliau. Jei ir kai Lietuvos nepriklausomybė bus pripažinta, Lietuvos valdžia apsiima jam išmokėti 50,000 dol.

... Ištirta, jog Chandleris turįs plačių pažinčių, įtakos, yra žymus ir gabus advokatas...")

Taip staiga ir netikėtai gimė biznieriška Lietuvos "nepriklausomybės" pirkimo-par-

*) Cituojama pagal turimus archyvinus dokumentus. D. R.

(Tąsa 60-tam psl.)

TAIKA

Tu sugrįžai griuvėsiais
Ir duobėm apkasų
Apnuoginta, apdegus.
Tu atėjai ir tapo vėl
Visuos languos šviesu.
Gyva kaip kraujas gyvas
Kiekvienam palikai.
Mes gaisraviečių vietoj
Pasodinome rožių,
Kad pakviptų laukai
Gyvenimu iš naujo.
Tvirta, kaip mūsų rankos,
Ant žemės pečių
Nesuglumusi stovi
Ir alsuoji
Gyvenimo meilės karščiu.
Pakartotas milijonų lūpom
Tavo vardas — Taika
Orbitoj saulės skrieja, —
Jame gyvenimo prasmė,
Jame proto ir darbo jėga.

V. Laužikas

Lietuvoje apie Pirmąjį Internacionalą

(iki 1940 metų)

E. MERTINIENĖ

Partijos istorijos institute prie LKP CK buvo parengta leidinių ir straipsnių apie I Internacionalą bibliografija. Buvo surinkti duomenys, kokia medžiaga apie I Internacionalą pasiekdavo Lietuvos darbo žmones nuo XX a. pradžios iki Tarybų valdžios pergalės Lietuvoje 1940 m., o taip pat kada ir kur tie duomenys buvo paskelbti lietuvių pažangiojoje spaudoje.

Pirmąjį straipsnį apie Tarptautinę Darbininkų Asociaciją, t. y. I Internacionalą, randame Lietuvių socialdemokratų partijos leistame žurnaliniame leidinyje "Darbininkų balsas"*. Tai Augustino Janulaičio straipsnis "Tarptautinė", išspausdintas 1904 m. minėto laikraščio Nr. 7, p. 197-200, skirtas I Internacionalo 40-sioms įkūrimo metinėms. Straipsnio pradžioje rašoma: "Seniai jau atsirado mįslis, kad vienytęsi prispaustos tautos kovai prieš prispaudėjus. Jau beveik bus sukakę 200 metų, kaip... Melje paleido šauksmą į žmones: "Tautos, vienykitės", bet tas jo šauksmas ir vėliau buvę, jam panašūs, paliko be atbalsio. Tik tai Markso ir Engelso žodžiai "Visų kraštų darbininkai, vienykitės" teturėjo vertę. Ir tai tik praslinkus pusantrai dešimčiai metų tie žodžiai stojosi kūnu, 1864 m., kuomet atsirado "Tarptautiška Darbininkų Draugovė" arba trumpai "Tarptautinė". Kaip matyti iš pateiktos citatos, A. Janulaitis 1904 metais dar nematė esminio skirtumo tarp pavergtų tautų nacionalinio išsivadavimo judėjimo, kaip demokratinio judėjimo, ir darbininkų klasės išsivadavimo judėjimo, kurį propagavo I Internacionalas ir kurio tikslas yra kovoti dėl buržuazinės santvarkos nuvertimo ir socialistinės santvarkos sukūrimo.

Toliau straipsnyje trumpai nušviečiami pirmieji tarptautiniai darbininkų klasės ry-

šiai, sudarę sąlygas I Internacionalo įkūrimui, nurodomi I Internacionalo tikslai — "išplatinti socializmo mokslą, sukelti darbininkų judėjimą, padaryti jį vienodžiu, suvienijus gi visų tautų darbininkus tapti spėka", apžvelgiami Internacionalo darbai ir žlugimo priežastys. Čia vėl pateikta citata rodo, kad A. Janulaitis I Internacionalo sukūrimo tikslą suprato reformistiškai, t. y. kad I Internacionalas norėjo paversti "visų tautų darbininkus... spėka". Straipsnyje neužsimenama, kad pagrindinis I Internacionalo tikslas buvo socialistinės revoliucijos įvykdymas, darbininkų klasės valdžios iškovojimas.

Nepalyginamai išsamesnę ir iš marksistinių pozicijų nušviečiančią I Internacionalo įkūrimo istoriją ir jo darbų apžvalgą pateikia V. Kapsukas rašinyje "Trumpa Tarptautinės istorija". Šis rašinys V. Kapsuko buvo parašytas kalėjime ir išsiųstas į laisvę. Be jo žinios rašinys buvo išspausdintas likvidatoriškos krypties socialdemokratiname žurnale "Visuomenė" *, 1911 m., 2, 3, 4, 5 ir 6 numeriuose. V. Kapsukas šį darbą parašė naudodamasis vokiečių žurnalisto, socialdemokrato Gustavo Jeko (1866-1907) knyga "Internacionalas", kuri ne kartą buvo išversta į rusų bei lenkų kalbas.

Šis V. Kapsuko rašinys tuo pačiu pavadinimu buvo išleistas Vilniuje 1911 m. atskira knyguote, 32 psl. apimties.

V. Kapsuko rašinio turinį atspindi skyrelių pavadinimai: "I. Tarptautinės užgimimas. — II. Pirmasis, antrasis ir trečiasis Tarptautinės kongresai. — III. Marksistų ir bakunistų kova. — IV. Paryžiaus Komuna. — V. Paskutinės Tarptautinės dienos".

Šiame rašinyje aiškiai nusakoma, kad darbininkai išsilaisvinimą gali pasiekti tik

* "D.B." buvo leidžiamas 1902-1906 m. Tilžėje ir kurį laiką Bitėnuose. Redagavo A. Janulaitis.

* "V." buvo leidžiama 1910-1911 m. Vilniuje. Redagavo M. Biržiška.

bendromis jėgomis paėmę valdžią į savo rankas, įgyvendinę socializmą, kad Internacionalo tikslas ir yra suvienyti darbininkus tokiu kovai.

Tokios žinios apie I Internacionalą buvo paskelbtos Lietuvos socialdemokratinėje spaudoje.

Po Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos marksistinės literatūros leidimas lietuvių kalba daugiausia buvo sukoncentruotas Tarybų Rusijoje. Be originalių lietuvių autorių knygų į lietuvių kalbą buvo verčiama ir leidžiama taip pat kitomis kalbomis išleista marksistinė literatūra (straipsniai ir brošiūros).

1918 m. Rusijos KP Lietuvių sekcijų Centro Biuro organe "Komuniste" (Voronežas) Nr. 10 vedamuoju išspausdinamas N. Antonovo straipsnis "Marksas ir Internacionalas", kuris baigiamas spausdinti sekančiame "Komunisto" numeryje. Straipsnis skiriamas vieno iš Internacionalo įkūrėjų ir idėjinių vadovų Karlo Markso veiklai I Internationale nušviesti. Jame rašoma: "Gyvenimas įvykdė dabar senus Markso pageidavimus, dar 1848 metais išreikštus Komunistų partijos manifesto žodžiuose: "Visų šalių proletarai, vienykitės!" Toliau straipsnyje sakoma: "... faktiškai per visą Tarptautinės Darbininkų Draugijos gyvavimo laiką Marksas buvo Generalinės Tarybos "siela ir smegenys". Markso plunksnai priklausė visi svarbiausi aktai, Generalinės Tarybos išleisti... Užimtas savo mokslo darbais, Marksas ypatingai (asmeniškai) nedalyvavo nei viename Internacionalo kongrese, išskyrus Hagos. Bet šio minties milžino įtaka buvo matyti kongresuose. Marksas ruošė suvažiavimų dienos tvarką; sustatydavo pranešimus ir rezoliucijas svarbiausiems iš gvildenamų klausimų; turėjo didelį susirašinėjimą laiškais su darbininkų judėjimo vadais įvairiuose kraštuose". Straipsnyje parodoma K. Markso kova su smulkiaburžuazinių Prancūzijos socialisto P. Prudono ir Rusijos anarchisto M. Bakunino teorijų šalininkais, dariusiais didelę žalą tarptautiniam darbininkų judėjimui, parodomas Markso įsitikinimas, kad pati tarptautinio darbininkų judėjimo praktika prives visų kraštų darbininkus prie mokslinio

socializmo pozicijų.

Straipsnis baigiamas I Internacionalo žlugimo priežasčių nušvietimu.

1918 m. Lietuvos Reikalų Komisariato Kultūros ir švietimo skyrius Voroneže išleido G. O. Binkštoko knygutę "Internacionalas" 28 psl. apimties. Knygutę į liet. kalbą išvertė Jonas Šepetys. Pirmuosiuose 10-tyje knygutės psl. kalbama apie I Internacionalo įkūrimo aplinkybes, trumpai nušviečiama jo veikla ir žlugimo priežastys. Sekančiuose puslapiuose kalbama jau apie II Internacionalą, nurodant esminius skirtumus tarp I ir II Internacionalų.

1920 m. Lietuvos KP Užsienio Biuro organo "Komunisto" Nr. 2 p. 27-30 išspausdintas straipsnis "Komunistų Internacionalo įstatai", kurio įžangoje pateikiamos I Internacionalo įstatų ištraukos ir toliau sakoma, kad Komunistų Internacionalas "iškilmingai prieš visą pasaulį paskelbė apie tai, kad jis ima į savo rankas prakilnaus darbo tęsimą ir užbaigimą, — darbo, kurį pradėjo pirma Tarptautinė Darbininkų Draugija".

Ukrainos KP Lietuvių sekcijų biuro 1920 metais Charkove išleistoje Vit. Serbentos knygutėje "Naujos žmonijos šventė (1 Gegužės)" taip pat randame duomenų apie I Internacionalą, jo reikšmę tarptautiniam darbininkų judėjimui. Knygutės 2 psl. rašoma: "Jisai (I Internacionalas) organizavo ir vadovavo darbininkų kovai už geresnį būvį. Streikuojantiems padėdavo medžiagine pašalpa, kovojo prieš karus". Tokiais liaudžiai suprantamais žodžiais apibūdinama I Internacionalo veikla.

Toliau V. Serbenta parodo, kad žlugus I Internacionalui po 16 metų darbininkai nutarė atgaivinti Tarptautinę Darbininkų asociaciją, "kad parodytų buržuazijai, jog darbininkai nežaidžia, jog jie tvirta ranka siekia savo tikslo — socializmo tvarkos..." Iš citatos aišku, kad knygutėje teisingai nušviestas I Internacionalo tikslas.

1922 metų "Komuniste" Nr. 3 (180) skyriuje "Darbininkės lapelis" Nr. 4 pradodamas spausdinti Ievos Spalietės (K. Matulaitytės?) straipsnis "Partija ir moterys-darbininkės", kurio pirmajame skyriuje "Darbininkė ir I Internacionalas" nušviečiamas

I Internacionalo rūpinimasis moterim-darbininke, siekiant ją išlaisvinti nuo namų ruošos, virtuvės jungo, įtraukti į bendrą kovą, kelti jos klasinę sąmonę. Straipsnyje rašoma, kad jau pirmame I Internacionalo kongrese (Ženeva, 1866 metai) buvo svarstomas klausimas dėl moterų darbo pramonėje. Šiuo klausimu buvo įvairių nuomonių. Teko nugalėti Prudono šalininkus, teigusius, kad moterį reikia grąžinti prie puodų ir vaikų.

Toliau autorė rašo, kad moterų darbininkių klausimas vėl buvo liečiamas viename iš paskutiniųjų I Internacionalo kongresų (Londonas, 1871 m.), kur buvo nutarta ne tik traukti pavienes darbininkes į bendras darbininkų klasės organizacijas, bet steigti ir specialias darbininkų organizacijas.

Skyrelio pabaigoje autorė rašo: "Reik pastebėti, jog Internacionalas ir jo sekcijos, visų šalių komunistų grupės, ne tik rezoliucijomis pareiškė savo pažiūras į moterų darbininkių judėjimą. Jisai ir jo sekcijos taip pat gelbėjo darbininkams jų streikuose, jų kasdieninėje kovoje su išnaudotojais".

Lietuvos Komunistų partijos legaliaame žurnale "Naujoji gadynė" (Kaunas, 1923 m.) Nr. 1/2, p. 13-14 išspausdintas A. Tubiečio straipsnis "Keletas žodžių iš darbininkų Internacionalo gyvenimo". Apžvelgęs I Internacionalo įkūrimo istoriją, autorius apsisotja ties I Internacionalo pažiūrų į karą nušvietimu, parodo jo kovą prieš karą, pabrėždamas, kad I Internacionalas neišdavė raudonosios darbininkų vėliavos ir nenuėjo tarnauti buržuazijai, kaip tai padarė antrojo Internacionalo vadovai socialistai pirmojo pasaulinio karo metu.

1924 m. Lietuvos KP CK organo "Komunistas" Nr. 5 (206) vedamajame "Trys Internacionalai", skirtame Komunistų Internacionalo 5-sioms įsikūrimo metinėms, skyrelyje "Pirmasis Internacionalas", be trumpos įkūrimo ir veiklos apžvalgos, taip apibūdinama I Internacionalo reikšmė: "Didžiausias jo nuopelnas buvo tas, kad jis pastatė pamatus tarptautinei proletariato kovai dėl komunizmo. Tai jis atsiekė griežtai kovodamas su smulkiai-buržuaziniais pridonistais ir smurtininku-anarchistu Bakuninu".

I Internacionalo įkūrimo 60-ųjų metinių proga "Komuniste" 1924 m. Nr. 8/9 (209/-210), psl. 131-133 išspausdintas straipsnis "Keletas žodžių apie Pirmąjį Internacionalą", suskirstytas tokiais skyreliais: "Komunistų Sąjunga". — "Komunistų manifestas". Pirmojo Internacionalo įsikūrimas. — Kaip dirbo I-sis Internacionalas. — Vidujinė kova. — Karas ir Paryžiaus Komuna. — I-sis Internacionalas baigia savo dienas.

Tame pačiame numeryje psl. 133-134 paskelbtas straipsnis "I-jo Internacionalo įsteigimo sukaktuvės ir mūsų obalsiai". Tai Komunistų Internacionalo iškeltų šūkių populiarizacija, nurodant, kad ir Lietuvoje reikia ruoštis prie 60-ųjų I Internacionalo įkūrimo metinių.

1924 m. CK organe "Tiesa" Nr. 29 taip pat išspausdintas apžvalginis straipsnis "60-tinės I-jo Internacionalo sukaktuvės". Straipsnio pabaigoje sakoma: "Nuosakus I-jo Internacionalo įpėdinis — tai Trečiasis Komunistų Internacionalas, kuris įsikūrė 1919 metais, revoliucinių mūsų audroj. Komunistų Internacionalas dabar veda didžiausias pasaulio darbininkų mases į kovą dėl proletariato diktatūros, kurią savo tikslu buvo pasistatęs I-sis Internacionalas. Ko negalėjo įvykdyti gyveniman I-sis Internacionalas, tą įvykdins jo įpėdinis — Komunistų Internacionalas".

Vėlesnio laikotarpio komunistinėje spaudoje medžiagos apie I Internacionalą nerandame.

Tuo būdu matome, kad Lietuvos darbo žmonės kovos dėl savo išsivadavimo laikotarpiu buvo palyginti plačiai supažindinami su geriausiomis I Internacionalo tradicijomis. Iki 1917 m. iš dalies tai atliko socialdemokratinė spauda, o vėliau Lietuvos KP per savo legalią ir nelegalią periodiką, brošiūras. Juose buvo nušviečiamos I Internacionalo įkūrimo aplinkybės, veikla, o taip pat jo nustatyta proletarinio internacionalizmo principų reikšmė gyvenamo meto darbininkų išsilaisvinimo kovai. Be bendrų straipsnių apie I Internacionalą, buvo skelbiami straipsniai ir atskirais konkrečiais I Internacionalo veiklos klausimais.

MANO IŠSIREIŠKIMAI

Neveltui laikas mano prabėgęs,
Dėl to neliūdžiu, — dainuot myliu,
Aš klasių kovą širdim pamėgęs,
Dar šitas eiles supint galiu...

Jaučiu, kaip jėgos mano silpnėja,
Bet aš nepaisau, kas iš to bus...
Džiūgu, kad liaudis visur stiprėja,
Gal nuožmūs priešai liaudies pražūs...

Daug skriaudžiamųjų kovose krito,
Bet jų idėjos skleidžias platyn,
Naujos gadynės saulė prašvito,
Ryžtas marksistų kyla augštyt!

Džiaugiuos, kad kinta veidas gimtinės,
Progreso ratai sukasi visur,
Nyksta ten būrtai senos gadynės,
Kurie kerėjo visus visur...

Plakė Maironis žodžiais teisingais
Progreso priešus, kurie verti,
Kurie patapo niekšais blėdingais,
Šie jiems Maironio žodžiai skirti:

“Kas vakarykščio sapno ieškotų,
Tam labą naktį galim užtraukt;
Svetimą rūbą kas dar nešiotų,
Tam nusibostų galo belaukt.”

Niekad nereikia priešų bijot,
Negi jiems galvą savo nulenk;
Mokslu mes galim juos numaskuot,
Tuomet jie darbu negalės kenkt.

Su priešais piktais reikia kovoti,
O su teisingais verta draugaut;
Be naudos laiko nereik eikvoti, —
Apgaules, būrtus laikas sugriaut!

Gyvenam, broliai, audringus laikus
(Ar galima snaust ir ramiai sėdėt?),
Nuo karo gaisrų ten rausta dangus;
Turim už taiką veikt ir kovot...

IŠSIREIŠKIMUS baigiu aš savo,
Draugams išdėstęs jausmus širdies.
Mano krūtinė pasiliuosavo,
Aš nenustoju geros vilties.

10, 16, 1964
St. Petersburg, Fla.

J. Bijūnas

S. NĒRIS

Pamilai tu jaunystę be saiko
Visais virpesiais savo krūtinės
Ir su viltimi krykštančio vaiko
Laukei laimės iš jos begalinės.

Bet ta laimė žvaigždynuos ištirpo,
O ant žemės tik nykuma liko.
Ir gyvenimas, gėla suvirpęs,
Tave smūgiais rūsčiais pasitiko.

Negirdėtą žadėdama rojų
Tave meilė viliojo aistringai,
Tačiau vos širdyje išbujojus
Ji tau skausmą paliko — ir dingo!

Tu ir žemę mylėjai be galo
Per jos ašaras, žiedus ir kraują.
Bet širdis tavo žemėj sušalo
Nuo skriaudų, apgavimo ir melo...

Ir tada tu kukliai susigūžei
Akmenėliu, kurs šala prie kelio,
Apraudojusi savo širdužėj
Savo digusią žemišką dalią.

Tu taip troškai gyvent ir kovoti,
Jokio vargo nevengei patirti,
Ir norėjai visus išvaduoti,
Už visus tu norėjai numirti.

Platus gandas pasklido po šalį
Apie jautrią, širdingą poetę,
Ir suprato liaudis, kaip daug gali
Dainomis ji vargų nugalėti.

Daina šaukė į kovą su priešu,
Nuniokojusiu brangią tėvynę,
Ir įvyko tuomet kova griežta,
Ir įvyko kova paskutinė!

Kariai jautė, kad žodis dainoje,
Tai kaip kirtis kardū, žaibo smūgis,
Ir jie grūmės kovoj mirtingoje,
Žiaurių priešų kėslių nepabūgę.

Nūn laimėję šią kovą mes gedim
Milijonų sūnų savo kraujo,
Bet mes mylim ir savo poetę,
Kurios žody jie gimsta iš naujo!

V. Jocaitis

“NEPRIKLAUSOMYBĖS” PRELIUDIJA

(Tąsa iš 152-ro psl.)

davimo preliudija. Ją savo ranka pasirašė “delegacijos” pirmininkas ponas Tomas Naruševičius ir uždėjo Lietuvos valdžios antspaūdą.

Kaip sakoma, biznis lieka bizniu. Šalia šio privačios iniciatyvos biznelio, Amerikos kapitalistiniams “geradariams” rūpėjo išgauti iš Lietuvos ponų esamas ir būsimas skolas už karius ir medžiagas, kurias JAV biznierių teikė lietuviškajai buržuazijai kraujyje skandinant Tarybų valdžią Lietuvoje. Buvo apskaičiuota kiekvieno atskiro grynakraujo Vakarų riterio kaina. Tik vėliau paaiškėjo, kad už visą tą “paslaugą” Lietuvos darbo žmonės turėjo sumokėti dolerinės karalystės biznesmanams 100 milijonų litų.

... Paryžiaus kabaretuose skambėjo taurės, liejosi vynas, sklido saldūs komplimentai lietuviškųjų “diplomatų” garbei. Visi jie džiaugėsi: pradėjus biznierišką veiklą beveik tuščiomis kišenėmis, kokios perspektyvos atsivėrė pasakiškiems turtams sukrauti!

Telegrafo aparatai perdavinėjo smetoninei tarybai svaiginančiai džiugias naujienas:

“Derybos įvyko... Mums padėjo mūsų šaunus grafas Tiškevičius. Valio!”

Tiesa, tik 1922 metais Amerika pripažino vadinamą Lietuvos “nepriklaušomybę”, kai jau nebuvo jokios vilties, kad Rusijos caras grįš į savo sostą. Tas sostas visiems laikams buvo pastatytas į bolševikų muziejų. Vilnius, 1963.XII.

Aleksandras Alšutovas

BANGINIAI

Prie vienas kito jie prigludo,
pusiau išlindę iš vandens,
tarytum rengėsi abudu
lemtingam šuoliui į žvaigždes.
Jie lyg raketos, skirtos skrydžiui,
sustingo rytmečio fone,

ir tik sargybinis pavydžiai
sau tyliai ištare:

— Tai bent! —

O jei banginiai rado esmę,
žudyt juos niekam nevalia.
Net niekas replikų dviprasmių
nedrįso laidyti šalia.

Ir tik stebėjos, neįpratę
regėti panašius vaizdus:

— Kaip vienas kitą jie surado?

Juk okeanas toks platus!

— Apgraubomis?..

— O gal suuodęs?..

Bet lemta jiems

suplaukt greta.

Nebuvo kuo pasimyluoti:

jiems rankų nedavė gamta.

Tą mirksnį, šypsenom nušvite

narsų galingų ir plačių,

banginiai žemę išlaikytų,

ją užsivertę ant pečių!

Ir gėdytis nebuvo ko jiems —

veizėkit sau, kam įdomu!

Tuos banginius lig šiol sapnuoju

platybėj šiaurės platumų:

du milžinai, sutikę taikiai

išnirt paviršium iš gelmių,

tarytum gyvą pradą teigia,

ir siunčia mirti po velnių!

Vertė **V. Rudokas**

DAINA DANGORAIŽIŲ ŠEŠĖLIUOSE

(Tąsa iš 132-ro pusl.)

Bagdonienė, Ona Tilvikienė, Ona Petrutienė ir Valerija Urbikienė — lietuviškos dainos vėliavą Čikagos dangoraižių šešėliuose neša iškeltą gana aukštai. Koncertų sezono metu kasmėnesį duoda koncertą jeigu ne vienas, tai kitas choras. Parengimuose ar šiaip mitinguose mielai sutinka atlikti meninę dalį, dainuoja pažangių lietuvių piknikuose, dainuoja pakviesti kitataučių.

Kaip ilgai lietuviška daina Čikagoje skambės, tai jau kitas reikalas. Bet šiandien ji skamba gana garsiai, harmoningai, ir nebe karčiamose.

TURINYS

Ruoškimės garbingajam jubiliejui!	130	O mūsų žemė tikrai sukasi! H. Jonaitis	147
Lietuviška daina dangoraižių šešėliuose. S. J. Jokubka	131	Laimė šypsosi darbštiesiems. Ed. Austynas	149
Daina ir žygdarbis. Juozas Macevičius	133	Darbdarvys ir darbininkas. Eil. J. Juška	150
Dainuok, širdie, gyvenimą. Eilėraštis Salomėja Nėris	135	Gal gyvenime būna... Eil. Ed. Selelionis	150
Žmonių skirtumai nesudaro rasių. V. Andrusis	136	Trumpai apie gamtą. J. Vilkelis	151
Moterims už taiką. Eilėraštis. V. Žilvitis	138	Apie vėją. Eilėraštis. Rimgaudas Graibus	151
Praeities puslapį atvertus. Ant. Vaivutskas	139	"Nepriklausomybės" preliudija. Donatas Roda	152
Kelias. Eilėraštis. Jonas Lapašinskas	143	Taika. Eilėraštis. Laužikas	154
Tegu džiaugsmas liejasi. Eil. Jonas Jurevičius	143	Lietuvoje apie I Internacionalą. F. Mertinienė	155
Ne, neveltui. Eilėraštis. Elvyra Pilkauskaitė. ..	143	Mano išsireiškimai. Eil. J. Bijūnas	158
Prašvilpta meilė. Eilėraštis. Jaunutis	143	S. Nėris. Eilėraštis. V. Jocaitis	158
S. Daukantas: pirmasis lietuvių istorikas Dr. A. Petrika	144	Banginiai. Eilėraštis. Al. Alšutovas	159

**STATEMENT OF OWNERSHIP,
MANAGEMENT AND CIRCULATION**
(Act of October 23, 1962;
Section 4369, Title 39,
United States Code)

1. Date of Filing: October 1, 1964.
2. Title of Publication: ŠVIESA.
3. Frequency of Issue: Quarterly.
4. Location of known office of publication (Street, city, county, state, zip code): 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417.
5. Location of the Headquarters Publishers (Not printers): Address as above.

6. NAMES AND ADDRESSES OF PUBLISHER, EDITOR, and MANAGING EDITOR: Publisher (Name and address): American Lithuanian Workers Literary Ass'n., 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y.

Editor (Name and address): Anthony Bimba, 102-02 Liberty Ave., Brooklyn, N. Y. 11417, N. Y.

Managing Editor (Name and address): Anthony Bimba, 102-02 Liberty Ave., Ozone Park, N. Y., 11417.

7. OWNER (If by a corporation, its name and address must be stated and also immediately thereunder the names and addresses of stockholders owning or holding 1 percent or more of total amount of stock. If not owned by a corporation, the names and addresses of the individual owners must be given. If owned by a partnership or other unincorporated firm, its name and address, as well as that of each individual must be given):—

American Lithuanian Workers Literary Ass'n, 102-02 Liberty Av., Ozone Park, N. Y.
Katherine Petrick, President,

Nautilus Dr., Rocky Pt., N. Y.

Paul Bechis, Treasurer,
4 Morris Lane, Great Neck, N. Y.

John Grybas, Sec'y-Bus. Mgr.
95-23 114th St., Richmond Hill,
N. Y.

8. Known bondholders, mortgagees, and other security holders owning or holding 1 percent or more of total amount of bonds, mortgages or other securities (if there are none, so state): NONE.

9. Paragraphs 7 & 8 include, in cases where the stockholder or security holder appears upon the books of the company as trustee or in any other fiduciary relation, the name of the person or corporation for whom such trustee is acting, also the statements in the two paragraphs show the affiant's full knowledge and belief as to the circumstances and conditions under which stockholders and security holders who do not appear upon the books of the company as trustees, hold stock and securities in capacity other than of a bona fide owner. Names and addresses of individuals who are stockholders of a corporation which itself is a stockholder or holder of bonds, mortgages or other securities of the publishing corporation have been included in paragraphs 7 and 8 when the interests of such individuals are equivalent to 1 percent or more of the total amount of the stock or securities of the publishing corporation.

10. This item must be completed for all publications except those which do not carry advertising other than the publisher's own and which

are named in Sections 132.231, 132.232, and 132.233, Postal Manual (Sections 4355a, 4355b, and 4356 of Title 39, United States Code).

Average No. copies each issue during preceding 12 mos.

a) Total No. copies printed (net press run): 2,000.

b) Paid circulation:

1. To term subscribers by mail, carrier delivery or by other means: None.

2. Sales through agents, news dealers, or otherwise: None.

c) Free distribution (including samples) by mail, carrier delivery, or by other means: 2,000.

d) Total no. of copies distributed (sum of lines B1, B2 and C): 2,000.

Single issue nearest to filing date:

A. Total No. copies printed (Net press run): 2,000.

B. Paid circulation:

1) To term subscribers by mail, carrier or by other means: None.

2) Sales through agents, news dealers, or otherwise: None.

C. Free distribution (including samples by mail, carrier delivery, or by other means: 2,000.

D. Total No. of copies distributed. (Sum of lines B1, B2 and C): 2,000.

I certify that the statements made by me above are correct and complete.

John Grybas,
Sec'y-Bus. Mgr.

Sworn before me this 1st day of October, 1964.

LILLIAN BELTE
Notary Public, State of New York
No. 41-0235050 Queens County
Term expires March 30, 1965